

Școala doctorală de Teologie

Domeniul de doctorat: **TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

ÎNCREȘTINAREA POPORULUI VIZIGOT (Rezumat)

Doctorand:

Pr. Prof. Daniel Hlodec

Conducător de doctorat:

Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Chifăr

INTRODUCERE.....3

CAPITOLUL I

I.	Poporul și statul vizigot de la origini până în secolul al V-lea.....23
I. 1.	<i>Originea popoarelor gotice.....23</i>
I. 2.	<i>Faza preștiințifică a germanității: goticismul.....28</i>
I. 3.	<i>Etnogeneza vizigotă.....32</i>
I. 4.	<i>Primele lupte ale goșilor cu armatele imperiale.....39</i>
I. 5.	<i>Personalitatea și activitatea episcopului Ulfila al goșilor.....41</i>
I. 6.	<i>Bătălia de la Adrianopol.....48</i>
I. 7.	<i>Jeftuirea Romei.....55</i>
I. 8.	<i>Vizigoții: federați ai imperiului.....60</i>

CAPITOLUL II

II.	Renunțarea la arianism.....64
II. 1.	<i>Dezastrul de la Vouille.....64</i>
II. 2.	<i>Începuturile regatului Hispanic.....71</i>
II. 3.	<i>Crearea ideologiei noului regat Hispanic.....75</i>
II. 4.	<i>Leovigildo și noua capitală regală.....86</i>
II. 5.	<i>Limitele teritoriale din nord și rezistența.....96</i>
II. 6.	<i>Hermenegildo și conflictul de succesiune.....105</i>
II. 7.	<i>Leovigildo și religia niceo-constantinopolitană.....110</i>
II. 8.	<i>Opera lui Mazona și a Sfântului Leandru.....115</i>
II. 9.	<i>Convertirea regelui Recaredo și conciliul III de la Toledo.....118</i>
II. 10.	<i>Cesaropapism sau papocesarism în monarhia vizigotă?.....135</i>
II. 11.	<i>Separația puterilor în statul vizigot.....144</i>
II. 12.	<i>Autoritatea regelui vizigot: Deplină sau limitată?.....153</i>

CAPITOLUL III

III.	Definirea și organizarea bisericii vizigote în raport cu regii.....170
III. 1.	<i>Metodologia alegerii regelui.....170</i>
III. 2.	<i>Intervenții ale regilor în politica religioasă.....180</i>
III. 3.	<i>Exemple de regi nedemni.....183</i>
III. 4.	<i>Asigurarea securității regelui și grațierea trădătorilor: Rolul Bisericii.....198</i>
III. 5.	<i>Organizarea administrativ-teritorială a Bisericii Vizigote: Episcopia din Toledo.....200</i>
III. 6.	<i>Rolul și atribuțiile Mitropolitului.....204</i>
III. 7.	<i>Rolul și atribuțiile episcopului.....206</i>
III. 8.	<i>Atribuțiile civile și juridice ale episcopului.....213</i>
III. 9.	<i>Rolul Preotului din punct de vedere civil.....241</i>

CAPITOLUL IV

IV.	Conciliile toledane din perioada vizigotă.....244
IV. 1.	<i>Metodologia de convocare a unui conciliului.....245</i>
IV. 2.	<i>Subiecte dezbătute în concilii.....254</i>
IV. 3.	<i>Conciliile: Formă de legătură și unire între Biserică și Stat.....261</i>
IV. 4.	<i>Autoritatea civilă a canoanelor.....268</i>

IV. 5. Raportarea Bisericii Vizigote la celelalte religii.....	271
IV. 5. 1. Păgânismul.....	271
IV. 5. 2. Religia mozaică.....	277
IV. 6. Învățăături de credință străine celei niceo-constantinopolitane.....	291
IV. 7. Biserica Vizigotă și Roma.....	299

CAPITOLUL V

V. Spiritualitatea Bisericii Vizigote.....	307
V. 1. Liturghia Vizigotă.....	321
V. 2. Preotul.....	326
V. 3. Administrația bisericească.....	337
V. 4. Minusurile administrației bisericești.....	345
V. 5. Ascetismul în Spania Vizigotă.....	352
V. 6. Începuturile monahismului.....	356
V. 7. Monahismul și arienii.....	359

CONCLUZII.....	367
----------------	-----

BIBLIOGRAFIE.....	371
-------------------	-----

INTRODUCERE

Tema tratată în această lucrare este: *Încreștinarea poporului Vizigot*. Am ales să cercetez acest subiect, datorită atitudinii personajului principal al lucrării și anume regele Recaredo. Acest rege, asemeni Sfântului Apostol Pavel și a Sfântului Împărat Constantin cel Mare, a decis să renunțe la credința strămoșilor săi pentru a îmbrățișa o nouă credință. Deciziile capitale ale acestor protagoniști ai istoriei, reprezintă pentru mine o mare curiozitate. Practic, tema a venit pe fondul unor întrebări personale: De ce un om, la un moment dat în viață, decide să renunțe la tot ceea ce a învățat și crezut? Care sunt motivele acestor decizii?

În cazul Sfântului Apostol Pavel și a Sfântului Împărat Constantin cel Mare, putem vedea că această decizie, a fost influențată de o intervenție divină. În situația regelui Recaredo, sursele istorice nu vorbesc despre nici un episod supranatural, care ar sta la baza hotărârii sale.

Tema reprezintă o secțiune a studierii Istoriei bisericii Universale din primele secole creștine și anume evenimentele prin care a trecut acest popor barbar germanic, de la stadiul de popor barbar, păgân și migrator până la stadiul de popor creștin întemeietor de neam și de regat al Spaniei. Dar cu precădere cercetarea se adâncește pe cele două aspecte teologice ale acestui popor și anume încreștinarea ariană a vizigoților sub influența Împăratului Valens și convertirea de la credința ariană la cea catholică¹ în timpul regelui Recaredo.

Totodată, importanța aprofundării studierii și cercetării istoriei din toate aspectele, politic, cultural și religios ale acestui popor migrator constă în relația deosebită a poporului vizigot în special și a popoarelor gotice în general, cu trecutul istoric al neamului și a bisericii noastre. Știm că începând de la jumătatea sec al III-lea și până la jumătatea sec al IV-lea aceste popoare gotice au conviețuit în teritoriul carpato-danubiano-pontic, alături de strămoșii neamului nostru, lasând pe teritoriul țării noastre numeroase dovezi arheologice, lingvistice și de ce nu, putem spune chiar religioase și culturale. Iordanes în celebra lucrare *Getica* vorbește și despre petrecerea vizigoților pe teritoriul țării noastre.

Subiectul ales spre a fi tratat în această lucrare este unul deosebit de complex, deoarece în istoria românească nu există nici o lucrare care să trateze în detaliu istoria poporului vizigot

¹ Grafia cu „th” adoptată aici și pe parcursul întregii lucrări, are rolul de a atrage atenția că este vorba despre sensul original al termenului catholică (*universală, adevărată*), nu de cel confesional (*romano-catholicism*) pentru care este menținută forma de „catholic/ă”. În Biserica primară „catholicitatea” este un atribut definitoriu al Bisericii apostolice. Așadar prin catholicism înțelegem credința niceo-constantinopolitană.

și mai ales momentul încreștinării. Prima etapă a încreștinării vizigoților în forma ariană, a avut loc, în nordul Dunării pe teritoriul actual al țării noastre în timpul împăratului Valens (364-378), cu prilejul acordării de azil pe teritoriul imperiului, goților conduși de către episcopul Ulfila, în schimbul unor obligații militare, mai precis a apărării limesului. Vizigoții au cerut acest azil deoarece erau speriați de apropierea hunilor. Așadar, consider că prin tratarea acestui subiect, se îmbogățește atât bibliografia studierii Istoriei României în general cât și a Istoriei Bisericii Ortodoxe Române în special.

Preocupările mele cu privire la istoria popoarelor barbare, mai ales a acelor popoare care au tranzitat și țara noastră sunt mai vechi și au devenit odată cu trecerea timpului din ce în ce mai complexe. Acest interes vine pe fondul dragostei mele față de studiul istoriei, mai ales al istoriei creștinismului. Astfel, lucrarea mea de licență a vizat *Statul și Biserica în timpul împăratului Heraclie*. În lucrarea de disertație am căutat să evidențiez cauzele care au dus ca în anul 1204, latinii participanți la cruciada a patra să își schimbe planurile radical și să cucerească Constantinopolul. Urmând ca până în 1261 să avem *Imperiul latin din Constantinopol*, acesta fiind și titlul lucrării mele de disertație.

Subiectul acestei lucrări chiar dacă tratează, aparent, un aspect diferit față de celelalte două lucrări, licență și disertație, de fapt completează preocuparea mea cu privire la studiul istoriei bizanțului. Dacă în lucrarea de licență am ales o temă cu referire strictă la Imperiul Bizantin iar în lucrarea de disertație am evidențiat relațiile Imperiului Bizantin cu scaunul papal și cu Roma, lucrarea de doctorat, *Încreștinarea Poporului Vizigot*, vine să completeze preocuparea mea, deoarece pe lângă prezentarea strictă a istoriei acestui popor și a încreștinării, tratez și relațiile politice și religioase ale vizigoților cu Roma dar mai ales cu Imperiul Bizantin.

În alcătuirea acestei lucrări am folosit două metode de cercetare și anume, metoda istorică și metoda teologică.

Prin metoda istorică am prezentat toate faptele și evenimentele acestei perioade, studiate din punct de vedere strict istoric, cercetând diferitele izvoare, studii, articole și lucrări de referință care tratează această perioadă istorică a popoarelor gotice în general și istoria poporului vizigot în special.

Metoda teologică am folosit-o mai ales în prezentarea diverselor sinoade (concilii), care au avut loc în spania vizigotă mai ales în Toledo, dar și în evidențierea discuțiilor și a disputelor teologice care au avut loc între catholici și arieni, atât înaintea convertirii regelui Recaredo cât mai ales după acest episod. Tot metoda teologică este folosită și în evidențierea relațiilor teologice a vizigoților cu Roma și cu Imperiul Bizantin.

Cercetarea istoriei poporului vizigot de la începuturi și până la cucerirea lui de către arabi în anul 711, nu a fost un lucru ușor. Această dificultate nu se datorează doar dimensiunii și complexității acestei teme, ci mai ales nivelului înalt de dezacord care există între experți cu privire la acest subiect. Aceste diferențe se centrează între două întrebări fundamentale: Cine erau vizigoții? și Ce entitate formau?

În ceea ce privește stadiul cercetărilor, trebuie remarcat că începând cu anii șaptezeci și optzeci ai secolului trecut, lucrările lui E.A. Thompson au pus probleme istoriografice regatului vizigot. Iar din 1970 până în prezent, Garcia Moreno și Roger Collins fac acest lucru urmând liniile tradiționale de cercetare. Lucrarea lui E.A. Thompson, structurată în jurul listei regilor vizigoți, se concentrează pe problema etnicității. Analiza sa începe cu intrarea vizigoților pe pământurile iberice. El subliniază că diferențele dintre goți și romani, „naționalitățile”, plus diferențele religioase au fost elementele care au dinamizat evoluția socială. De fapt, el separă istoria vizigotă într-o perioadă ariană și una catholică. Din perspectivă juridică, el propune că triumful goților a marcat dezvoltarea instituțională.

O altă idee pe care o dezvoltă se referă la relația dintre clienți și patroni. El înțelege că indivizii liberi încredințați acestora, care erau plătiți pentru serviciile lor, pot fi caracterizați drept vasalii feudali ai perioadei ulterioare. Thompson găsește sprijin pentru ipoteza sa în scrierile lui Sanchez Albornoz. În anii 1960 și 1970, Jose Orlandis a apărut ca un cercetător notabil în cadrul școlii ecleziastice. El a propus Biserica ca nucleu organizatoric al societății vizigotice. În ceea ce privește validitatea acestui curent de gândire în istoriografia actuală, Javier Arce înțelege că există un număr semnificativ de istorici care subliniază influența structurantă a Bisericii asupra societății gotice, deși cu siguranță departe de „mitul” Bisericii ca fundament al națiunii spaniole. Cu toate acestea, el nu precizează la ce autori contemporani se referă. În ceea ce mă privește, cred că este posibilă încadrarea în acest cadru de gândire a lui Orlandis și Garcia Moreno, un istoric eclectic actual în istoriografie. Lucrarea sa despre această perioadă este vastă și vom reveni la ea pe parcursul acestei teze. Aici, vom enunța doar ideile sale principale.

Potrivit lui Garcia Moreno, regatul vizigot poate fi înțeles ca protofeudal. În primul rând, el stabilește că regalitatea, pentru a se proteja de nobilime, a adoptat forme sacrale cu aprobarea Bisericii, care s-a erijat în gardianul regilor. La rândul lor, aceștia au copiat modelele statului bizantin și a avut loc o militarizare a structurilor administrative. Un alt element fundamental a fost legătura de loialitate care unea membrii nobilimii, susținută prin acordarea de funcții și premii. Astfel, membrii nobilimii supreme au monopolizat funcțiile administrative care le-au fost cedate, fiind apoi patrimonializate. Această structură a avut un corespondent în

dimensiunea socio-economică, autorul constată că fenomenul de încredințare a marilor proprietăți de către țărani era foarte răspândit.

Perspectiva acestor trei autori asupra regatului vizigot a fost abandonată, dar lucrările lor sunt încă foarte citate, deoarece sunt utilizate pentru a susține întrebări foarte specifice. Roger Collins a publicat mai multe lucrări despre perioada vizigotă. Principalul clișeu istoriografic pe care încearcă să îl răstoarne este modelul unui stat vizigot împotmolit în decadență morală.

Am structurat această lucrare în cinci capitole, fiecare capitol având mai multe subcapitole.

CAPITOLUL I

POPORUL ȘI STATUL VIZIGOT DE LA ORIGINI PÂNĂ ÎN SECOLUL AL V-LEA²

1. Originea popoarelor gotice

Goții, iviți în primele decenii ale secolului al III-lea la Dunărea de jos, reușesc într-un timp foarte scurt să provoace mare tulburare și groază pentru Imperiul Roman. Armatele imperiale suferind nenumărate înfrângeri, în Balcani și în Asia Mică. Goții reușesc, ca pe lângă victoriile pe care le aveau, să captureze mii sau poate chiar sute de mii de prizonieri pe care îi aduceau în părțile dunărene, mai ales din zona Capadociei, printre ei aflându-se nenumărați creștini.

În jurul anului 300 d.Hr, ginta goților se divide în două mari grupări care mai târziu vor fonda două mari regate: regatul vizigoților (*goții de vest*), localizați în nordul Dunării către gurile de vărsare, și regatul ostrogoților (*goții de est*), în stepele nord-pontice. După nenumărate confruntări militare, atât a vizigoților, cât și a ostrogoților, cu armatele imperiale, au fost încheiate mai multe tratate de pace, ambele tabere bucurându-se atât de victorii cât și de înfrângeri.

Aceste popoare barbare, ajunse la granița imperiului, în aproximativ două secole, reușesc cucerirea Romei, iar odată cu Roma și Imperiul Roman de Apus. Vizigoții cuceresc Hispania Romană, întemeind Regatul Vizigot al Spaniei, ajungând să stăpânească aproape toată Peninsula Iberică. Însă până a putea vorbi despre poporul vizigot ca parte a ginții gotice și despre parcursul istoric al acestui popor, este imperios necesară încercarea unui răspuns la următoarea întrebare: Care este originea goților? Sau mai bine spus: Ce era gens³ Gothorum?

² Parte din acest capitol a fost publicat în revista „*Altarul Banatului*”, Nr 1-3, 2020, p. 54-78.

³ Ginta (clanul), reprezintă unitatea cea mai importantă, membrii ei fiind legați prin strămoșii comuni. Ginta oferă pace, protecție și dreptate membrilor ei. Repararea onoarei unui membru este datoria sacră

După Iordanes, goții provin din Scandinavia (Scandza), mai precis Gotland (probabil Gotaland din Suedia de astăzi). Textul lui Iordanes nu este considerat izvor istoric de încredere, fiind menit să creeze un trecut glorios pentru noua clasă conducătoare. Goții, potrivit lui Iordanes, au migrat către sud-est de-a lungul Vistulei în secolul al II-lea din *Gothiscandza*, așezându-se în Sciția, pe care au numit-o Oium („Țara apelor”)⁴. După relatarea legendară Hervarar Saga, capitala acestui regat era Arheimar, pe Nipru⁵. În jurul anului 170 mari grupuri de goți împinși de alte triburi din aceeași familie tribală au plecat din patria natală către Dunăre⁶.

Germanicitatea, majorității popoarelor barbare menționate de sursele scrise la Dunăre: goți, vandali, gepizi, sciri, și heruli, care își au originea în narațiunile istorice ale epocii lui Iustinian, Iordanes și Procopius, se conturează în Renaștere prin exaltarea goților, așa numitul *goticism*. Vom încerca să schițăm o istorie a acestor momente din perspectiva originii goților.

2. Faza preștiințifică a germanității: goticismul⁷

Această fabulă a originii goților și gepizilor din insula Scandza continuă cu migrația lor, într-un timp inmemorial, înainte de Războiul Troian, în Sciția, lângă Palus Maeotis, Mlaștina Meotidă⁸. Al doilea popas al lor fiind Mysia, Tracia și Dacia. Istoria veche a goților transmisă de Iordanes este marcată de victorii și cuceriri, goții fiind cei mai înțelepți dintre toți barbarii, similari grecilor⁹.

Făcând din trecutul goților, istorie romană, Iordanes i-a identificat succesiv cu locuitorii locurilor de popas, sciții și geții. Pentru a explica această confuzie între geți și goți din literatura Antichității târzii, autorii moderni au căzut repede de acord că identificarea este favorizată de rațiuni fonetice (get/got) și de faptul că se suprapun în același spațiu al Dunării de Jos.

3. Etnogeneza vizigotă

Deși ulterior există o distincție între ostrogoți și vizigoți, originea, atât mitică cât și istorică, a ambelor grupuri este percepută ca una. Cu toate acestea, se poate observa că, în realitate,

a ginte, și nu a individului, cf. Atlasului de Istorie Mondială, *De la începuturi până la Revoluția Franceză*, vol 1, autori Hermann Kinder și Werner Hilgemann, Editura Rao, București, 2001, p. 109.

⁴ Iordanes, *Despre originea și faptele Geților*, Ediție critică bilingvă latină-română, Traducere Prof. David Popescu, Editura Uranus, București 2014, p. 205.

⁵ Campo Mariano Gonzalez, *La saga de Hervor*, Libros de los Malos Tiempos, Ed. Miraguano, p. 89.

⁶ Ortega Rubio Juan, *Los Visigodos en Espana*, Ed. Legare Street Press, Madrid, p. 1.

⁷ Carbo Garcia, Godos y Getas en la historiografia de la Tardoantigüedad y del Medievo: una problema de identica y de legitimacion socio-politica, în „*Studia Historica*”, Historia Antigua, Salamanca, 2004, pp. 179-206.

⁸ Marea de Azov, sud-estul Ucrainei de azi.

⁹ Iordanes, *Getica*..... p. 211.

există cel puțin două căi de concepție ale mitului etnogenezei gotice: unul creștin roman și altul de tradiție orală anglo-saxonă.

Conceptul de etnogeneză a fost inventat în anii șaizeci de R. Wenskus în încercarea sa de a explica originea diferitelor popoare barbare. Pentru Wenskus, etnogeneza (Crearea/formarea popoarelor) ar explica modul în care s-ar fi format filiațiile cele mai importante dintre popoarele barbare germanice în timpul migrațiilor. Pentru discipolul său Wolfram, fondatorul Școlii din Viena, a fost fundamental, în acel context, existența unei filiații regale care să poarte numele, astfel păstrând tradițiile în jurul cărora s-au adunat descendențe minore, chiar din gene diferite. De aici conceptul de Traditions-kern. Școala sa insistă asupra caracterului profund aristocratic al instituțiilor germanice din secolele al IV-lea și al V-lea d.Hr, întrucât elitele războinice erau sursa regalității, care a fost legată în miturile originii de zei sau eroi.

Revenind la dezvoltarea teoriilor despre etnogeneză, Valverde Castro concluzionează că ostrogoții și vizigoții s-ar fi format între secolele al III-lea și al IV-lea, și subliniază apariția hunilor ca o piatră de hotar crucială în dezvoltarea etnogenezei vizigoților¹⁰. Carbo Garcia concluzionează că sciții, amazoanele, geții și dacii au acordat prestigiul antichității istorice. El afirmă că genealogiile regale și poveștile mitice au exprimat articularea ideologică a noii aristocrații și au fost fundamentale pentru noua regalitate gotică¹¹. Pe scurt, toți autorii sunt de acord că crearea și organizarea unor tulpini/filiații este axială față de problema etnogenetică.

4. Primele lupte ale goților cu armatele imperiale

Vizigoții au apărut pentru prima dată în istorie ca un popor distinct în anul 235 d.Hr., atunci când au invadat și au devastat Dacia. La anul 251, expediția goților contra romanilor se îndreaptă asupra orașului Filipopoli, de unde retrăgându-se și căutând a se întoarce acasă, urmăriți fiind de armata împăratului Decius, apucară spre orașul Abrit lângă Varna actuală, adică în cea mai dreaptă linie spre Basarabia. Între anii 268-270, sciții, erulii, peucii și goții pun 320.000 de oameni pe 6.000 de vase și atacă orașul Tomis în Dobrogea.

După anul 268, ei au atacat în continuare Imperiul Roman și au încercat să se stabilească în Peninsula Balcanică. Aceasta invazie viza, de asemenea, provinciile

¹⁰ Castro Valverde, *Ideologia, simbolismo y ejercicio del poder real en la monarquía visigoda. Un proceso de cambio*, Salamanca, 2000, pp. 19-20.

¹¹ Carbo Garcia, *Godos y Getas en la historiografía de la Tardoantigüedad y del Medievo*, „*Studia Historica*”, *Historia Antigua* 22, Salamanca, 2004, pp.179-206.

romane Pannonia și Iliria și amenința chiar și Italia. Cu toate acestea, vizigoții au fost învinși în bătălia de la Naissus¹².

În următorii trei ani, ei au fost alungați înapoi peste Dunăre, în urma unei serii de campanii militare conduse de către împăratul Claudius al II-lea Gothicus, comandantul cavaleriei fiind viitorul împărat Aurelian. Ei au rămas însă pe teritoriul Daciei, evacuată de către Aurelian în 271, cel care a creat o nouă provincie la sud de Dunăre cu numele Dacia Ripensis¹³.

Constantin cel Mare a lansat o victorioasă campanie în anul 332 împotriva vizigoților de la nord de Dunăre, prilej cu care și-a luat numele de *Gothicus Maximus*¹⁴. În această campanie, armata bizantină, condusă de fiul împăratului Constantin al II-lea, trece pe podul lui Constantin cel Mare de peste Dunăre, construit la Sucidava, azi Celei, și îi înfrânge pe vizigoți și, ca urmare, ținuturile de la nord de Dunăre reintră pentru o perioadă sub stăpânire romană. Limita de nord a imperiului este marcată de granița, numită Brazda lui Novac, întărită cu castrul roman de la Pietroasele unde s-a instalat Legiunea a XI-a Claudia venită de la Durostorum¹⁵.

Personalitatea și activitatea episcopului Ulfila al goților¹⁶

În secolul al IV-lea, în mijlocul acestui popor got apare marele Apostol al Goților sau cum mai era numit, „Moise al Goților”, Ulfila . Acesta s-a născut pe la anul 311 sau, după cum spune Constantin Erbiceanu (bazându-se pe istorisirea lui Auxențiu, ucenicul direct al lui Ulfila), în anul 318, întrucât moare în 388 la vârsta de 70 de ani. Strămoșii săi locuiseră altădată în micul orașel sau sat Sadagolthina, lângă orașul Parnassus, au fost aduși captivi din Capadocia și trăiseră deja 60 de ani între goți până ce s-a născut Ulfila. El este, așadar, got prin naștere, numele său este total germanic, aceasta fiind deja o dovadă. Pe de o parte, Ulfila era inițiat de părinții săi în limba greacă, primind din partea lor o educație cu totul creștină. După toate probabilitățile tinerețea și-a petrecut-o la Constantinopol unde și-a însușit o mare cultură , pe de altă parte, aparținând prin naștere și poporului german, el era, mai mult decât oricare altul, calificat să ajungă într-o zi educatorul lor. Activitatea sa se întinde mai întâi asupra vizigoților

¹² Gibbon Edward, *Istoria Declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, O antologie de la apogeul imperiului până la sfârșitul domniei lui Iustinian, Traducere de Dan Hurmuzescu, Editura Humanitas, București, 2018, pp. 222-223.

¹³ Gibbon Edward, *Istoria Declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*..... pp. 228-229.

¹⁴ Drăgan Iosif Constantin, *Imperiul Romano-Trac*.... p. 30.

¹⁵ Drăgan Iosif Constantin, *Imperiul Romano-Trac*.... pp. 29-31.

¹⁶ Hlodec Daniel, *Personalitatea și activitatea episcopului Ulfila al goților*, „*Studia Doctoralia*”, Comunicările Conferinței Naționale a Doctoranzilor în Teologie Ortodoxă, Mănăstirea Caraiman, Anul II, 2019, Coord. Adrian Lemeni și Diac Gheorghe-Cristian Popa, Ed. Basilica, Ed. Universității din București, 2020, pp. 331-340.

stabiliți pe țărmurile Dunării, la tervingiși taifali. El este pe bună dreptate considerat încreștinătorul goților, este adevărat în forma ariană a credinței creștine . Până la vârsta de 30 de ani a fost simplu citeț . Nu se știe sigur cine l-a hirotesit citeț, probabil chiar Teofil ca mentor și îndrumător al său.

Începând cu anul 375, Ulfila începe traducerea Bibliei în limba gotică, „*pentru a-și instrui și a-și înmulți adepții*”, spune istoricul Will Durant. El a tradus cu răbdare, din limba greacă în limba gotică, toată Biblia, exceptând cărțile Regilor. Astăzi, în afara unui fragment din cartea lui Neemia, singurele manuscrise din Biblia gotică ce mai există conțin fragmente din Scripturile grecești creștine, traducere care marchează – potrivit opiniei specialiștilor- începuturile literaturii germane¹⁷. Negreșit această mare reușită a traducerii Sfintei Scripturi din limba greacă în limba gotă, pe de-o parte, iar, pe de altă parte, pentru acesta laborioasă muncă, Ulfila fiind nevoit, într-o mare măsură să inventeze un alfabet potrivit, reprezintă cununa activității acestui mare misionar creștin, pe drept numit „Moise al goților”.

5. Bătălia de la Adrianopol

Sursele care relatează această zi fatidică sunt, așa cum se întâmplă în ceea ce privește faptele din Antichitate, promițătoare, dar parțiale. De departe cel mai bun este Ammianus Marcellinus, un militar grec, așa cum s-a descris el. La începutul anilor 390 a scris, în limba latină, povestea vremii sale. Avem și informații relevante furnizate de istoricul grec Eunapius din secolul al V-lea. În fine, avem câțiva autori creștini minori care completează golurile celor anteriori și ne permit să reconstituim o succesiune completă a evenimentelor, dar încă departe de a fi perfectă.

Fatidica bătălie a avut loc la 12 mile romane (aproximativ 19 km) de Adrianopol. Din aceste date, și folosind mijloacele cartografice, savanții germani de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au ajuns la concluzia că bătălia a avut loc într-un spațiu relativ plat, în apropierea satului turcesc modern Demirhanli, la 17 km distanță de Adrianopol. Mai recent, a fost propusă o altă locație alternativă, în Muratcali, un sat situat într-o regiune accidentată la aproximativ 17 km nord de Adrianopol. În acest sens, vom urmări ipoteza amplasării în Muratcali, deși este evident că avem nevoie de intervenția unui arheolog specializat pe câmpuri de luptă pentru a dezlega misterul. Valens a fost de acord și a ordonat generalului Ricomeres să pregătească dovezi ale înaltei sale descendențe și ale nașterii nobile și să meargă la liniile inamicului. Cu certitudine toate acestea au consumat ore, în timp ce trupele romane arse sub soare, încă în formație de luptă, chiar au început să se simtă foame.

¹⁷ Ibășescu Mihai, *Istoria literaturii germane*, București, 1968, p. 17.

Potrivit lui Ammianus¹⁸, această întârziere a fost deliberată, deoarece făcea parte din planul lui Fritigern pentru a face trupele romane să sufere inclemențele naturii, precum și din cauza inhalării de fum, de vreme ce conducătorul gotic ordonase trupelor sale să aprindă focuri pentru ca fumul să irite ochii și plămânii romanilor. Dar mai presus de toate, Fritigern încerca să câștige timp pentru ca trupele sale împrăștiate să se poată concentra pe loc. Contingentele de cavalerie Alane și Greutunge, conduse de generalii Alateo și Safrax, erau încă pe drum.

La început, romanii păreau să câștige avantaj, din moment ce aripa sa stângă a reușit să înainteze până să ajungă în cercul carelor gotice. Dar, din moment ce restul armatei nu a avut aceeași reușită, s-a produs o rupere în linia romană care a lăsat neprotejate flancurile infanteriei. Pentru a evita acest lucru, a fost nevoit să se întoarcă pe propriile lor picioare și să se concentreze pe o masă foarte compactă, care, la rândul său, a oferit foarte puțină libertate de manevră.

Abandonat de garda personală, Valens s-a refugiat printre trupele supraviețuitoare ale unităților Lanciarii și Mattiarii. Generalul Traian a cerut întăriri, iar generalul Victor a încercat să-i aducă pe batavi, dar a descoperit că ei au fugit, la fel ca și generalii Ricomeres și Saturnino. Cât despre împăratul Valens, s-a răspândit vestea că a fost rănit de moarte de o săgeată și a dispărut în luptă.

6. Jefuirea Romei

În 391 își face apariția pe scena politică un personaj care se va dovedi important, și anume Alaric, fiul lui Alaviv, care organizează un raid în Grecia. Deși sursele îl prezintă drept un personaj malefic sau pedeapsa pentru păcatele romanilor, Alaric este de fapt un om politic abil, care știe să negocieze cu romanii și să-și controleze proprii supuși. Instrument al zeilor sau bici al lui Dumnezeu, șeful barbar care sfidează autoritatea romană, motiv pentru care sursele sunt atât de tendențioase față de el, are scopuri precise și dorește un teritoriu propriu, recunoașterea autorității sale, alianță cu romanii și eliminarea intervenționismului roman.

Pe 24 august 410 goții întrepind un jaf sistematic al orașului, capturând-o și pe sora împăratului, Galla Placidia¹⁹. Devastarea Romei a avut un impact covârșitor asupra mentalului colectiv.

Păgânii acuzau renegarea tradițiilor, creștinii păcatele oamenilor. Nu s-a ajuns la incendieri, distrugeri sau violențe extraordinare, pentru că jaful a fost extrem de bine pus la

¹⁸ Ammianus, XXXI, p 588.

¹⁹ Arsenal Leon, *Godos de Hispania*, p. 37.

punct. Ceea ce a contat mai mult a fost șocul pe plan moral și mental. Un veritabil leagăn de civilizație milenară ajunge la cheremul barbarilor.

Pentru cetățenii Romei, hoardele lui Alaric erau un spectacol grotesc, revărsându-se în oraș val după val, strigând sălbatic din toate puterile și fluturând sulite, săbii și topoare. Vizigoții au devastat străzile după bunul lor plac, ucigând, siluind, jefuind și dând foc caselor și clădirilor publice. Numai casele, bunurile și viețile coreligionarilor lor creștini au fost iertate. Romanii, demoralizați, nu opuneau nicio rezistență invadatorilor care prădau sistematic orașul lor, odinioară neînvins.

La miezul nopții de 24 august, anul 410 d.Hr., cel mai puternic oraș al lumii, ce stătuse necucerit timp de aproape 12 secole, a căzut în fața unei armate barbare de la nord. Mii de soldați vizigoți au dat năvală în oraș prin Poarta Salaria – deschisă lor, conform unui autor al posterității, de către sclavii înfometați și nemulțumiți, deși aceasta fusese întărită cu numai șase ani înainte. Romanii, dormind, și-au dat seama că barbarii se găseau printre ei doar când au fost treziți de zbieretul strident al goarnelor vizigote.

Vizigoții, conduși de regele lor Alaric, descinseseră asupra Romei în căutare de pământuri, pradă și bani. Au găsit orașul aproape fără apărare, deoarece împăratul roman Honorius, împreună cu a sa curte, se mutase în cetatea bine apărată a Ravennei, la Marea Adriatică. Romanii cei odinioară mândri, stăpânitori ai întregii lumi, sufereau de apatie, de lipsa hranei, haos economic și impozite mari.

10. Vizigoții: federați ai imperiului

Următorul pas făcut a fost să ofere vizigoților o instalare ca regat recunoscut oficial, în cadrul teritoriilor imperiale, în schimbul ca aceștia să facă o expediție în Hispania pentru a-i lichida material pe suevi, vandali și alani. Regele vizigot Ataulf, despre care Iordanes spune că era frumos, deși era destul de scund, a ajuns să se căsătorească cu Gala Placidia²⁰, acea fată, sora împăratului Honorius, aflată în puterea vizigoților de la jefuirea Romei. Perioada lui Ataulf a fost marcată la început de călătorii devastatoare prin Italia. În cursul anului 411 și în anul următor a mărșăluit spre Galia. În orice caz, a existat întotdeauna o legătură între mișcările regelui vizigot și politica internă romană, caracterizată, după obișnuință, prin tensiune între împărați și uzurpatori. Probabil că în Narbonna²¹ a avut loc nunta regelui vizigot și a doamnei imperiale, după cum arată majoritatea surselor, cu excepții precum Iordanes, care o plasează în Italia.

²⁰ Arce Javier, *Barbaros y Romanos en Hispania, 400-507 A.D.* Editura Marcial Pons, 2007, p. 72.

²¹ Arce Javier, *Barbaros y...* p. 75-76.

Goții nu erau hoarde de triburi sălbatice, ci mai degrabă grupări de populații diverse, amalgamate în jurul unor conducători precum cea a tervingienilor și a șefilor acestora, care în cele din urmă au devenit regi. Regalitatea a fost astfel transcrierea coeziunii interne a celor care au ajuns să fie cunoscuți ca vizigoți între secolele al IV-lea și al V-lea. Aceea a fost monarhia care, după aproape un secol de așezare în sudul Galiei, avea să se instaleze la începutul secolului al VI-lea definitiv în Hispania romană antică. Același care, în mai 589, și cu ajutorul lui Recaredo, s-a convertit la catholicism și a abandonat arianismul, care îi era oficial încă de la șederea sa dunărenă.

CAPITOLUL II

RENUNȚAREA LA ARIANISM

1. *Dezastrul de la Vouille*

În istoria Europei au existat bătălii care au adus consecințe umane peste generații, iar altele chiar dacă au avut un impact major pentru contemporani, totuși ele nu au depășit să fie simple anecdote sau evenimente militare. Cea care a avut loc în anul 507 la Vouille aparține primului grup, întrucât înfrângerea vizigoților de către franci a însemnat o schimbare substanțială în harta politică occidentală. Consecințele acelei bătălii nu pot fi înțelese fără a ține cont de evoluția istorică anterioară, atât a francilor, cât și a vizigoților.

Vouille a fost un dezastru extraordinar și, fără îndoială, a avut un impact puternic asupra vizigoților. Criza nu a afectat doar ceea ce am numi astăzi psihologia colectivă a mediului vizigot. Printre consecințele directe ale bătăliei s-a numărat și dispariția monarhului lor, din moment ce moartea lui Alaric al II-lea i-a lăsat pe vizigoți fără rege. În urma unor alegeri, a fost ales Gesaleic, acesta făcea parte dintre acei nobili goți care au scăpat din dezastrul războiului și care și-a căutat refugiu în Narbonne, cel mai important oraș din sudul Galiei, capitala anticei provincii romane Narbonensis sau Septimania. Gesaleic era fiul bastard al lui Alaric al II-lea și o concubină, iar alegerea sa, a fost acceptată de Teodoric cel Mare, regele ostrogoților din Italia și socrul regelui căzut, care de la Ravenna a urmărit cu mare atenție treburile vizigoților. Dar această încuviințare a regelui ostrogot față de succesiunea vizigotă ar fi efemeră, deoarece în curând avea să decidă să numească pe cineva din propriul său sânge.

2. *Începuturile regatului Hispanic*

În acest context s-a produs o mișcare care, în cele din urmă, s-a dovedit decisivă pentru existența regatului vizigot. Când Gesaleico a fost ales rege al vizigoților, el nu a fost singurul candidat posibil. Băiatul Amalaric, fiul lui Alaric al II-lea și al ficei lui Teodoric cel Mare²², a fost o altă alternativă, deși vârsta fragedă i-a redus opțiunile în cariera succesiunii tatălui său, în primă instanță. Dar soarta politică a băiatului s-a schimbat curând. Doi factori au

²² Chica Jose Soto, *Los Visigodos, Hijos.....* p. 270.

ajuns să se unească pentru a duce la schimbarea monarhului și, mai important, pentru a permite depășirea transei lui Vouille, prin consolidarea regatului hispanic și conservarea Narbonei, avea orașe ca Narbona și Carcassonne. Pe de o parte, regele Gesaleico s-a dovedit incapabil să facă față cu succes atacurilor militare ale francilor, care au căutat să pună presiune peste victoria lor din anul 507. Sursele oferă o imagine cu siguranță dureroasă a capacității militare a noului monarh, dar cel mai probabil este că resursele disponibile, în special capacitatea de a articula răspunsuri militare la atacurile francilor, să fi fost foarte slăbite după dezastrul Vouille.

Episoadele care s-au petrecut între 507 și aproximativ 513 au fost oarecum complexe, așa că este convenabil să rezumăm câteva bilanțuri. În primul rând, francii au preluat cea mai mare parte a lumii galo-romane și, deși în cursul secolului al VI-lea, un alt regat va persista, precum Burgundia, avea să fie în curând anexat de regii merovingieni. În al doilea rând, majoritatea populației vizigote a traversat Pirineii și s-a mutat în Hispania romană antică, unde știm deja că interesele gotice au fost foarte prezente în secolul precedent, deși unele grupuri vizigote au rămas în Narbona. Bătălia de la Vouille nu a produs evenimente care nu se întâmplaseră până atunci, așa cum s-a întâmplat cu procesul de transfer al populației vizigote în Peninsula Iberică. În al treilea rând, regatul vizigot a fost menținut, nu fără mari dificultăți.

Monarhia vizigotă era încă o instituție oarecum slabă și nu era în niciun caz garantată o articulare teritorială, un cadru tributar sau o captare a voinței în rândul aristocrației hispanice care ar putea sugera un proces de expansiune a regatului. Pentru a înrăutăți lucrurile, la mijlocul secolului a izbucnit un război intern, iar după acesta a avut loc o mare schimbare în regatul hispano-vizigot. Atât de mult încât o familie din Narbonne Galia a ajuns să preia frâiele regatului, pe care nu l-ar fi abandonat decât o jumătate de secol mai târziu. Era familia lui Recaredo.

3. Crearea ideologiei noului regat Hispanic

Teudis a fost primul rege al goților occidentali sau vizigoților care au înțeles importanța Peninsulei Iberice, nu doar ca un refugiu față de vicisitudinile dinastice și teritoriale ale regatului Aquitaine, ci ca un loc în care se întemeiază principiile unei monarhii spaniole. Cu el și cu succesorii săi, Hispania a devenit un scop în sine, pentru mărirea teritorială și politică a monarhilor Galiei. Dar, după cum am văzut, în vremea lui s-a pierdut practic vechiul său regat, care fusese redus la un spațiu restrâns în vechea provincie Narbonensis, cu capitala la Narbonne, cunoscută și sub numele de Septimania²³. Teritoriile lor erau în permanență puse la

²³ James Edward, *Visigothic Spain. New Approaches*, Ed Clarendon Press, Oxford, 1980, pp. 223-243.

îndoială de regii franci, care aspirau să stăpânească în toate fostele provincii gale, împingând astfel tot mai mult goții în zonele dincolo de Pirinei.

Chiar și așa, în momentul de față Lusitania era un teritoriu marginal, iar goții, care dominau la Barcelona și își exercitau protecția asupra unei părți importante a văii Ebrului, în orașe precum Zaragoza și Pamplona, înțeleseseră de mult importanța orașelor baetice pentru a obține controlul asupra vestului Mediteranei, fără de care situația porturilor din Tarragona era precară. În principal pentru că afacerile Africii de Nord deveniseră adverse, regatul vandalilor dispărând practic sub atacul armatelor Imperiului din Constantinopol. În acest sens, s-a speculat că, deja în momentul în care Theudis își făcea raidurile prin Baetica, ar fi putut trece la nord de Africa, unde, odată învinși vandalii, bizantinii au fost dispuși să reorganizeze vechile provincii romane, goții punând mâna pe litoralul orașului Septem (Ceuta), care avea să rămână multă vreme ca avanpost de control al celeilalte părți a Mediteranei.

Dar la mijlocul acestui secol al VI-lea goții erau pe deplin dispuși să ia în mâinile lor destinele hispaniilor, cu proiectul unei noi „monarhii” consolidate, în care să găzduiască diferite forțe gotice și pentru a stabili o stăpânire a provinciilor antice. Începuturile proiectului care a culminat cu Agila și Atanagildo sunt un exemplu de căutare a spațiilor inițiale din care să-și îndrepte cuceririle și modul în care această căutare s-a ciocnit cu interesele, mai întâi ale Imperiului Bizantin, iar apoi ale provincialilor înșiși, deci procesul a fost lent și în cele din urmă neterminat. Până la Atanagildo, regii care se concentraseră pe treburile peninsulare locuiseră, într-o manieră itinerantă, în orașele hispanice care i-au întâmpinat, Barcelona, Sevilla și Merida. Din același motiv s-au mutat cu comoara lor, pe care au pierdut-o în unele bătălii, s-au refugiat în orașele în care aveau clienți și vechi legături de ospitalitate, în timp ce din documente se deduce că au făcut tot posibilul pentru a-și accelera, plecare rapidă dar și căutarea altor locuri pentru a-și instala regatul. Aceasta explică parțial de ce, în cele din urmă, au ajuns în Toledo, un oraș care nu apare în opera lui Hydatius ca parte a narațiunii conflictelor dintre barbari și la care se face referire doar în legătură cu problemele religioase. În ciuda acestui fapt, știm că a fugit acolo și a murit Atanagildo, fără să știm cauzele, în anul 567²⁴, departe de bogățiile Baeticiei și Lusitaniei, departe de porturile Mediteranei, departe de soliditatea politică a Meridei, străvechi mare oraș imperial de la mijlocul secolului al VI-lea, când viitorul unui regat gotic sau vizigot în Hispania era încă foarte neclar.

²⁴ În ceea ce privește războaiele care au avut loc în sud și stabilirea regelui la Sevilla, există o scurtă referire în ultimul articol din Consularia Caesaraugustana, iar referirea menționată apare ca o notă marginală în textul lui Juan de Biclano; vezi Iohannis Biclarensis Chronicon, ed. Carmen Cardelle de Hartmann (CCSL, vol. CLXXIII), p. 61.

4. Leovigildo și noua capitală regală

Putem considera moartea lui Atanagildo în anul 567, la Toledo, începutul monarhiei de la Toledo, iar Leovigildo²⁵ creatorul autentic al unui regat gotic spaniol care a supraviețuit cu sușuri și coborâșuri până la intrarea musulmanilor în anul 711.

Una dintre cele mai importante provocări pentru Leovigildo a fost să-și găsească un loc să înființeze sediul regal, un habitat permanent al monarhiei din care să emane hotărârile suveranilor săi, unde să fie organizată curtea și administrația, de unde să controleze armata, în care să convoace adunările și unde să depună în siguranță comoara regală.

Toledo a devenit acest sediu, iar odată cu el a dobândit o importanță politică pe care nu o avusese până atunci. Motivul principal, refuzul locuitorilor din Barcelona, Sevilla sau Merida de a suporta această povară și căutarea propriei capitale, diferite de vechile orașe-șef ale provinciilor imperiale, care nu au ajuns niciodată în categoria de sediu regal, deși monarhii au fost acolo o vreme. Deși orașul a avut o bună dezvoltare urbană în epoca romană ca punct central al Carpetaniei, totuși în izvoarele perioadei imperiale nu a atins niciodată o mare relevanță și nici nu a avut o participare proeminentă, în apărarea provinciilor împotriva barbarilor²⁶. Importanța sa, în secolele precedente a avut mai mult de-a face cu convocarea conciliilor. Primul Sinod de la Toledo din anul 400, convocat pentru a pune capăt ereziei priscilienilor, și cel din anul 527 pentru a reglementa chestiunile ecleziastice. Dar primul său episcop a apărut deja într-un sinod din secolul al IV-lea convocat la Elvira, în provincia Baetica.

5. Limitele teritoriale din nord și rezistența

Controlul nordului a fost, în parte, o problemă moștenită. Aceste regiuni cele mai extreme au fost cele mai puțin romanizate și urbanizate din Peninsula, cu excepția liniei de tabără de la poalele munților Cantabrici și a Sistemului Iberic, unde erau orașe precum Leon, Lancia, Bergidum Flavium, Astorga, Palencia, Virovesca sau Vindeleia, și altele de pe litoral precum Flaviobriga (Castro Urdiales) și în valea Ebroului, precum Calagurris (Calahorra) și Tarazona.

Dar ceea ce i-a interesat pe vizigoți, ca și înainte pe romani, era controlul văilor lor și a comunicațiilor Asturiei, Cantabriei și Vasconiei între ele prin câmpie și a acestora cu Meseta și valea Ebrului, în plus pentru a menține curate căile de comunicație cu Galia și pentru a evita atacurile monarhilor merovingieni. Prin urmare, ca și înainte romani, ei aveau întotdeauna, la poalele munților lor accidentați, mănăstirile și taberele militare necesare pentru a-și exercita

²⁵ Arsenal Leon, Godos de Hispania, p. 122.

²⁶ Velazquez și G. Ripoll... pp. 521-578

supravegherea, așa cum era cazul, din Olite sau Victoriaco, dar și din multe alte tabere la nord de linia Duero, precum fortul Petrensis de lângă Astorga, cele de la Toro, Yecla în Silos, Pico Castro la sud-est de Valladolid, Pena Amaya în Cantabria, Castro Ventosa în Bierzo și multe altele²⁷.

Cu toate acestea, propaganda regilor gotici a fost întotdeauna despre dominația absolută a nordului, Suintila mergând chiar până acolo încât să-și afirme puterea asupra întregii Hispanie. Dar realitatea a fost alta și bascii au continuat să facă incursiuni în Tarragona, cu ocazia rebeliunii lui Froia, în timpul lui Recesvinto, în anul 653, provocând moartea multor creștini²⁸. A organizat și o expediție împotriva lor, regele Wamba a intrat în Vasconia și le-a ars casele și câmpurile și, în cele din urmă, Rodrigo lupta împotriva lor în regiunea Pamplona, potrivit cronicii arabe din Ajbar Maymua, când vizigoții au pierdut Hispania în fața musulmanilor. Pe scurt, au existat mai multe campanii împotriva bascilor după Leovigild, deși unele par îndoielnice, Recaredo și Gundemaro, pe când cele împotriva asturienilor și cantabrilor s-au redus la cei ai lui Sisebut și Wamba, și nu au avut niciodată amploarea vasconilor care, fiind mai aproape de teritoriul francez, ei constituiau și un focar otrăvit pentru relațiile dintre ambele monarhii²⁹. Deci, în timp ce regii vizigoți s-au mulțumit cu menținerea controlului asupra centrelor de supraveghere ale munților Asturian și Cantabrici, au organizat campanii de pedeapsă și supunere pentru a evita alianța lor cu francii și deteriorarea comunicațiilor cu Galia.

6. *Hermenegildo si conflictul de succesiune*

Indiferent de eșecul din nord, opera lui Leovigild a fost cea mai durabilă dintre cele realizate până atunci de regii gotici. Totuși, un conflict intern a fost suficient pentru a se vedea slăbiciunea cuceririi. Moartea lui Liuva în anul 474 a pus întregul regat în mâinile lui Leovigildo, tocmai când acesta era angajat în cucerirea teritoriilor din Hispania³⁰. Aceasta a pus o problemă serioasă, care ar fi putut fi rezolvată prin separarea definitivă a posesiunilor galice de cele hispanice, dar aceasta ar fi însemnat slăbirea zonei galice, cu un teritoriu restrâns și hărțuită de monarhii merovingieni, tocmai unirea cu Narbonensis a făcut ca regii hispanici să se conecteze cu originile unei monarhii moștenitoare a Imperiului, motiv pentru care Leovigildo a încercat să depășească problema, cu o repartizare a puterii între fiii săi

²⁷ Castro Garcia. F.J, *Sociedad y poblamiento en la Hispania del siglo IV*, Ed, Nicasio, Valladolid, 1995, p 70.

²⁸ Arce Javier, *Esperando a los arabes....* p. 143.

²⁹ Arce Javier, *Esperando a los arabes....* pp. 141-145.

³⁰ Chica Jose Soto, *Los Visigodos.....* p. 311.

Hermenegildo și Recaredo, hotărâre care i-a permis să aibă un control mai direct asupra fiecăruia dintre domeniile sale³¹. Din acest motiv, Recaredo, cel mai mic dintre fii, era destinat să îndrume interesele lui în marginea galică, în timp ce tatăl se ocupa de treburile Hispaniei împreună cu cel mai mare, Hermenegildo.

Hermenegildo trebuie să fi fost făcut dintr-o pânză diferită. În jurul anului 579, tatăl său încheiase un acord de pace cu regele Sigibert al Austrasiei, căsătorit cu fiica sa vitregă Brunequilda, prin care s-a aranjat căsătoria între Hermenegildo și fiica sa, Ingunda, o creștină convinsă. Hermenegildo foarte influențat de soția sa și acceptând catholicismul împotriva tatălui său, care încerca să consolideze o monarhie.

Trădarea lui Hermenegildo s-a făcut cu acordul unei părți a nobilimii ecleziastice și în special a fracțiunii conduse de mitropolitul din Sevilla, Leandru, fratele lui Isidor. Acesta a întreținut bune relații cu curtea Constantinopolului, a fost un ferm apărător al catholicismului un politician de rang înalt, cu influență asupra unora dintre cele mai puternice familii din Baetica. Isidor³², pentru a o justifica, a afirmat că virtuțile lui Leovigildo au fost anulate de impietatea sa și că i-a persecutat pe catholici, trimițând mulți episcopi în exil, suprimând veniturile și privilegiile bisericilor și obținând cu amenințări sau cu aur, multe convertiri la arianism, printre ei cele ai episcopilor foarte influenți, precum Vincențiu de Zaragoza, care vedea în arianism o modalitate de a urma o carieră politică. Dar persecuția episcopilor catholici nu a fost din cauza credinței lor, ci din cauza împotrivirii lor față de guvernarea lui, întrucât a tăiat și capetele multora dintre poporul său sau i-a trimis în exil, confiscându-le proprietățile, astfel încât a îmbogățit trezoreria cu venituri atât de necesare pentru a-și acoperi campaniile militare și a atrage noi susținători³³.

7. Leovigildo și religia niceo-constantinopolitană

În episodul revoltei lui Hermenegildo am văzut cum unele surse au încercat să devieze problema către diferențele religioase, politica sa anti-catholică nu a fost generală, întrucât a menținut episcopiile catholice în principalele orașe, a ajutat bisericile sale și s-a opus doar celor care nu i-au acceptat domnia. Convertirea catholicilor la arianism fără a fi nevoie să fie botezat din nou³⁴, și în care s-a produs o abordare teologică a tezelor catholice, cu scopul de a evidenția

³¹ Chica Jose Soto, Los Visigodos..... p. 312.

³² Isidoro de Sevilla, Historias de los godos, pp. 50-51.

³³ Vicente de la Fuente, Historia eclesiastica de Espana, pp. 211-213.

³⁴ Orlandis Jose, Problemas canonicas en torno a la conversion de los visigodos al catolocismo, „Anuario de derecho espanol”, 1962, pp. 306-307.

asemănările dintre ambele teologii și de a depăși diferențele dintre ele³⁵. Garcia Moreno a negat presupusa sa cruzime fără discernământ, în ce privește exilul episcopilor, care a avut loc, cum ar fi cel al lui Leandru din Sevilla, cel al lui Mazona din Merida și cel al lui Fronimio din Agde³⁶.

Reflectarea politicii sale religioase, într-o oarecare măsură destul de tolerantă, dar și a intereselor catholicismului timpului său, se regăsește într-o lucrare anonimă compusă aparent în secolul al VII-lea, deși unele versiuni îl consideră pe autorul ei, un diacon din Merida numit Paul³⁷, deși cel mai vechi manuscris este cel al Bibliotecii Naționale, din secolul al X-lea. Lucrarea a avut drept scop practic laudarea episcopiei catholice de emerit și demonstrarea răului suveranului față de catholici, dar în ea, bine analizată, reflectă, din neatenție, toleranța și răbdarea lui Leovigildo în fața puternicei opoziții catholice din acel oraș. Nu degeaba, Merida fusese de atunci a IV-a metropola catholică a provinciei. Campioană în lupta împotriva ereziei prisciliene, și avea episcopi importanți la acea vreme, în ciuda faptului că păgânismul a rămas foarte puternic cel puțin pe parcursul secolului al V-lea. Povestea Vieților nu a fost nevinovată, întrucât avea scopul de a înălța un oraș, Merida, și pe episcopii săi, ca bastion al libertății împotriva arianismului, pentru a întări credința cititorilor prin relatarea unor evenimente pe care același autor le-a acceptat, că nu trăise, dar auzise de la martori deja morți³⁸. Roger Collins a văzut în lucrare un exemplu al tensiunilor apărute odată cu crearea regatului goților între centrul care avea să fie simbolizat de orașul Toledo și periferia care avea să fie Merida, și odată cu ea și opoziția dintre diferite puteri³⁹. Dar în acest caz a fost vorba și despre un plus între monarh și curtea sa și fosta capitală imperială și forțele sale politice, printre care mitropolitul era unul dintre ele.

8. Opera lui Mazona și a Sfântului Leandru

Leovigildo propusese reorganizarea politică și administrativă și întărirea Spaniei vizigote. El a vrut să-și bazeze întregul program pe baza arianismului. El a văzut clar că unitatea politică trebuia să se întemeieze pe unitatea religioasă. Era un arian convins, iar sectarismul soției sale, Gosvinta, și faptul că principalii vecini și dușmani ai poporului vizigot erau toți catholici au contribuit să-l facă și mai rigid, franci, suevii și imperialii din sud-estul Peninsulei.

³⁵ Moreno Garcia, Estudios sobre la organizasion administrative del reino visigodo de Toledo, „AHDE”, 44, 1975, p.127.

³⁶ Pentru mai multe referințe se poate consulta E.A. Thompson, J. Hillgarth și Roger Collins.

³⁷ Macias Camacho A, *Viețile sfinților părinți din Merida*, Madrid, 1988.

³⁸ Paulus Diaconus, III, 1-15: „mulți spun că, cu ani în urmă, pe vremea lui Leovigildo...”.

³⁹ Collins Roger, pp. 190-219.

Principalul obstacol pe care l-a întâlnit a fost opoziția catholicismului spaniol. Marea masă a catholicilor vizigoți nu era dispusă să-și abandoneze credința. Și cu atât mai puțin episcopii. Energia lui Leovigildo nu suporta nicio opoziție față de planurile lui. Când a încercat să-i convertească pe catholici la arianism, a întâlnit rapid opoziția lui Masona, mitropolitul de Merida, și a lui Sfântului Leandru, mitropolitul din Sevilla, nu este ciudat că Leovigildo a reacționat violent împotriva catholicismului.

Masona, mitropolitul de Marida, a fost după cum am arătat mai sus, un om sfânt, un mare păstor de suflete și extrem de caritabil față de toată lumea. A înființat și înzestrat mănăstiri și biserici, dar și un mare spital, unde sunt îngrijiți tot felul de bolnavi, fără deosebire de religie sau clasă socială. Nu este ciudat, așadar, că, atunci când Leovigildo propune reunificarea religioasă a Spaniei vizigote, făcându-i pe toți supușii săi să îmbrățișeze arianismul, el încearcă să-l atragă pe marele Masona.

Sfântul Leandru s-a născut în Cartagena în anul 540, dintr-o familie distinsă. Poate din motive politice, familia a trebuit să emigreze la Sevilla în jurul anului 554. La moartea părinților săi, el a fost responsabil de îngrijirea și educația fraților săi Fulgenciu, Isidor și Florentina, în anul 578 este deja episcop de Sevilla. Se preocupa de instruirea și reforma clerului. În anul 590 a adunat un sinod la Sevilla, care s-a ocupat de chestiuni dogmatice, și a înființat celebra școală din Sevilla, care a fost un centru de cultură pentru întregul Occident. Religia și cultul au ajuns la mare splendoare. Nici nu neglijează nevoile temporale ale credincioșilor săi. Zelul său în apărarea catholicismului și atacurile sale asupra arianismului i-au adus dușmănia lui Leovigildo când a încercat unitatea religioasă a Spaniei pe baza arianismului⁴⁰.

9. Convertirea regelui Recaredo și conciliul III de la Toledo

Potrivit Cronicii lui Maximus de Zaragoza⁴¹, Leovigildo ar fi îmbrățișat catholicismul⁴² cu puțin timp înainte de moartea sa. El s-a încredințat pe sine, pe fiul său Recaredo și întregul regat, lui Masona și Sfântului Leandru. Sfântul Grigorie cel Mare și Sfântul Grigorie de Tours afirmă, de asemenea, că Leovigildo, aproape de moarte, a renunțat la arianism și s-a convertit la catholicism, rugându-l pe Sfântul Leandru să lucreze pentru convertirea fiului său

⁴⁰ Florez Enrique, *Espana sagrada*, vol XII, p. 180-206.

⁴¹ Maximus a fost episcop vizigot de Saragossa între aproximativ 592 și 619. El a menținut scaunul episcopal de Zaragoza în timpul convertirii regilor vizigoți la catholicism, cu Recaredo, Liuva II, Witerico, Gundemaro și Sisebut. A participat la Conciliul II de la Zaragoza în 592, la Conciliul II de la Barcelona în 599 și la Conciliul de la Egara în 614, și a semnat decretul lui Gundemaro în 610.

⁴² Vorbim despre catholicism în înțeles de credință niceo-constantinopolitană și nu în înțelesul pe care acest termen îl are azi.

Recaredo⁴³. Nici Sfântul Isidor și nici un alt autor contemporan nu vorbesc despre o astfel de convertire. Din contră în Viața Părinților Emeriți se spune că a murit în eroare.

Ceea ce este incontestabil este că Leovigildo, la sfârșitul vieții sale, și-a schimbat atitudinea față de creștinism. Cred că Garcia Villada are dreptate când scrie: „În orice caz, talentul politic al unui om atât de expert precum Leovigild nu putea ascunde faptul că divergența religioasă avea să fie o sursă continuă de discordie între locuitorii Spaniei, astfel încât era necesar cu orice preț să se lucreze pentru unificarea credințelor. Să te gândești la introducerea arianismului era o nebunie după ce suevii l-au abandonat și au intrat în rândurile Bisericii Catholice, cu rezultatul că marea majoritate a țării mărturisea deja credința niceo-constantinopolitană. Pentru a menține regatul vizigot pe picioarele sale, nu exista altă soluție, chiar și în cadrul calculelor politice, decât să se tindă spre unificare sub steagul catholicismului. Terenul era bine pregătit. Situația în care s-a aflat Recaredo atunci când a preluat frâiele guvernului i-a permis să facă acest pas transcendentă fără să riște nimic. Asociat la conducerea națiunii în timpul vieții tatălui său, victorios asupra unei armate franceze și după ce a trăit și a asistat la sfârșitul trist al fratelui său Hermenegild, el cunoștea bine neînțelegerile țării și, prin atitudinea sa prudentă, moderată și dreaptă, s-a bucurat de o autoritate deplină în rândul tuturor locuitorilor⁴⁴”.

Leovigildo trebuie să fi văzut că unitatea politico-administrativă putea fi realizată mai ușor în catholicism. Pentru a realiza acest lucru, era necesară unitatea religioasă. Unirea nu era fezabilă în arianism, dată fiind opoziția pe care a întâlnit-o între ierarhie și credincioșii catholici. Astfel, deși a renunțat la unul dintre mijloacele pe care le credea indispensabile, el nu a renunțat la idealul pe care și-l propusese. El nu l-a putut realiza decât prin mijloace energice și uneori crude, a fost un rege cu o mare viziune politică.

Este adevărat, de asemenea, așa cum am indicat, că Sfântul Leandru, indiferent dacă Leovigildo sau nu, a jucat un rol foarte important în convertirea lui Recaredo și a poporului gotic la catholicism. La zece luni după urcarea pe tron a lui Recaredo, acesta s-a convertit la catholicism. Sursele nu dau aproape nimic despre circumstanțele în care a avut loc acest lucru. Ele se limitează, practic, la conturarea faptei. Acesta este actul fundamental al domniei lui Recaredo și, pentru mine, cel mai important din istoria Spaniei datorită implicațiilor sale politice și religioase. Bazele unei noi naționalități spaniole au fost puse prin realizarea unității religioase și politice a poporului invadator și a locuitorilor hispano-romani din Spania

⁴³ Grigorio Magno, Dialogorum libri IV, p. 31

⁴⁴ Villada Garcia Zacarias, *Historia eclesiastica de Espana*, Tomo II, Primera parte, Ed. Razon y Fe, Madrid. 1932, pp 59-60.

vizigotică. Locuitorii Spaniei au dobândit atunci convingerea că sunt un singur popor, o singură națiune. Mai mult, toate obstacolele au fost înlăturate în vederea realizării totale și anume fuziunea raselor. Cu toate acestea, acest lucru nu a fost pe deplin realizat până când Recesvinus nu a abolit legea care interzicea goților să se căsătorească cu hispano-romanii. Convertirea lui Recaredo nu a fost un act personal, deoarece odată cu el s-au convertit practic toți oamenii. Au existat câteva excepții, așa cum vom vedea mai târziu. Există multe motive posibile pentru convertirea lui Recaredo. Primul și cel fundamental este, fără îndoială, convingerea sa intimă. Interesul pe care l-a manifestat pentru acceptarea catholicismului de către toți supușii săi, eforturile pe care le-a făcut pentru restabilirea disciplinei ecleziastice catholice, favorurile pe care le-a acordat episcopilor catholici și ajutorul pe care l-a cerut acestora, arată că convertirea sa nu s-a datorat doar oportunismului politic. El a intrat în catholicism cu adevărat convins de superioritatea noii sale religii. Motivele politice trebuie să fi jucat un rol în încurajarea sa de a se converti. Politica lui Recaredo, ca și cea a tatălui său Leovigildo, a fost aceea de a realiza unitatea politico-religioasă a întregii Spanii. Principalul obstacol întâmpinat de Leovigildo, în afară de opoziția ierarhiei și a poporului catholic, a fost rebeliunea fiului său Hermenegildo. Încercarea lui Leovigildo de a întemeia unitatea pe arianism eșuase. Prin urmare, este firesc ca Recaredo să încerce să-și realizeze idealul de unitate pe baza catholicismului⁴⁵.

Mai multe alte motive ar fi putut influența convertirea sa. Fără îndoială, atitudinea foarte diferită a episcopatului arian, ezitant, lipsit de convingere dogmatică și permițând întotdeauna concesiile împotriva doctrinei sale, și cea a episcopatului catholic, ferm și hotărât, a jucat un rol în această convertire, ca și în convertirile foarte frecvente din acea vreme. Ca motive care trebuie să fi influențat mintea lui Recaredo, putem cita viziunea progresului catholicismului în poporul gotic însuși, comoditatea de a pune capăt discrepantei religioase, situație care se accentuase de la încorporarea suevilor nou-catholici în statul vizigot, forța extraordinară a clerului catholic, forță pe care regele dorea, în mod firesc, să o atragă ca un mijloc excelent de a-și consolida autoritatea față de nobilimea laică și, în sfârșit, interesul care exista de a elimina, odată cu convertirea, bazele de posibil sprijin în interior pentru interesele bizantinilor, și francilor, opuși vizigoților. Fiecare dintre aceste motive a fost important în

⁴⁵ Hillgart J. N, La conversion de los visigodos, „*Analecta Sacra Tarraconensia*” 34, 1961, p 34.

încurajarea lui Recaredo să îmbrățișeze catholicismul. Interesant este faptul că relațiile încordate cu Imperiul Bizantin nu au fost rezolvate odată cu convertirea regelui⁴⁶.

În același an 587, Recaredo a convocat un sinod al episcopilor arieni, în cadrul căruia a reușit să îi convingă, mai mult prin rațiune decât prin forță, să se convertească la catholicism. Recaredo a returnat foștilor lor proprietari, atât laici, cât și clerici, bunurile confiscate care se aflau încă în mâinile trezoreriei. El a fondat și a înzestrat noi biserici și mănăstiri.

Regele însuși a fost cel care i-a convocat pe toți episcopii din Spania vizigotă. Au participat și unii nobili și mai mulți episcopi arieni. Întâlnirile au avut loc într-una dintre bazilicile din orașul Toledo. Au participat 62 de episcopi catholici și cinci vicari, reprezentând episcopii care nu au putut participa. Conciliul a început pe 8 mai 589. Scopul pentru care a fost convocat conciliul este deja menționat în titlu: *„Având în vedere că însuși regele cel mai glorios, în virtutea sincerității voinței regelui și în virtutea sincerității credinței sale, a poruncit întrunirea unui conciliu (sinod), al tuturor episcopilor din stăpânirile sale, să se bucure în Domnul pentru convertirea sa și pentru cea a rasei goților și, de asemenea, să mulțumească bunătății divine pentru un dar atât de special, același prinț foarte sfânt a vorbit venerabilului conciliu în acești termeni: "Nu cred, foarte reverenți episcopi, că nu știți că v-am chemat în prezența seninătății noastre cu scopul de a restabili disciplina ecleziastică. Și deoarece au trecut mulți ani de când erezia amenințătoare nu a permis celebrarea conciliilor în Biserica Catholică, Dumnezeu, căruia i-a plăcut să extirpe erezia menționată prin mijloacele noastre, ne-a îndemnat să restabilim instituțiile ecleziastice conform vechilor obiceiuri. Prin urmare, ar trebui să fiți bucuroși și să vă bucurați că vechile obiceiuri canonice, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor fi restaurate la vechile căi prin slava noastră. Cu toate acestea, înainte de toate vă îndemn și vă îndemn și pe voi să vă dedicați posturilor, privegherilor și rugăciunilor, pentru ca rânduiala canonică, pe care o lungă și durabilă uitare a făcut-o să dispară din memoria episcopală și pe care epoca noastră mărturisește că o ignoră, să vi se reveleze din nou prin dar divin”* ⁴⁷.

Primul obiectiv a fost abjurarea solemnă a arianismului. Părinții conciliari au mulțumit lui Dumnezeu și prințului și au decretat trei zile de post. Regele a vorbit din nou despre abjurarea arianismului la reluarea ședințelor: *„Nu credem că va fi ascuns sfinției voastre cât de*

⁴⁶ Girves Margarita Vallejo, Las relaciones politicas entre la Espana Visigoda y Bizancio, en „Toledo y Bizancio”, Coord, Miguel Cortes Arrese, Ediciones de la Universidad de Castilla La Mancha, Cuenca, 2002, pp 101-102.

⁴⁷ *Concilios Visigoticos e hispano-romanos*, Edicion preparada por Jose Vives con la colaboracion de Tomas Martin Martinez y Gonzalo Martinez Diez, Ed. Consejo Superior De Investigaciones Cientificas, Instituto Enrique Florez, Barcelona-Madrid, 1963, p. 107.

mult a suferit Spania sub eroarea arienilor și cum, beatitudinea voastră aflând, nu mult după moartea tatălui nostru, cum noi înșine ne-am unit la sfânta credință catholică, credem că s-a produs o bucurie imensă și eternă din toate părțile. Și de aceea, venerabili părinți, am hotărât să vă adunăm pentru a celebra acest conciliu, pentru ca voi înșivă să aduceți mulțumiri veșnice Domnului cu ocazia oamenilor care tocmai s-au întors la Hristos. Ceea ce ar trebui să discutăm în mod egal înaintea preoției voastre cu privire la credința și speranța pe care le mărturisim, Vă facem cunoscut în scris în acest document. Să fie așadar citită în mijlocul vostru. Și fie ca persoana noastră glorioasă, aprobată de opinia conciliară, să strălucească înnobilită de mărturia aceleiași credințe pentru toate timpurile viitoare”⁴⁸.

Petiția a fost citită de secretarul consiliului. Aceasta spunea: „Deși Dumnezeu atotputernic ne-a dat să purtăm povara împărăției în favoarea și în beneficiul popoarelor și a încredințat guvernarea a nu puține popoare grijii noastre regale, cu toate acestea, ne amintim de condiția noastră de muritori și că nu putem merita altfel fericirea viitoarei beatitudini decât dedicându-ne cultului adevăratei credințe și mulțumindu-i Creatorului nostru cel puțin cu mărturisirea că El este vrednic.... Aceasta înseamnă că noi mărturisim că Tatăl este cel care în-El nu a născut din substanța Sa pe Fiul, egal cu El însuși și co-etern, și nu că El este în același timp născut și generator, ci că una este persoana Tatălui care a născut, alta cea a Fiului care a fost născut, și totuși una și cealaltă subzistă prin divinitatea unei singure substanțe: Tatăl, din care Fiul purcede, dar El însuși nu purcede din nimeni altul. Fiul este cel care purcede din Tatăl, dar fără început și fără soluție El subzistă în acea divinitate, în care El este egal și co-etern cu Tatăl. În același fel, trebuie să mărturisim și să predicăm că Duhul Sfânt purcede de la Tatăl și de la Fiul⁴⁹ și, împreună cu Tatăl și cu Fiul, este de o singură substanță, că există în Trinitate o a treia persoană, care este Duhul Sfânt, care, totuși, are o esență divină comună cu Tatăl și cu Fiul. Căci această Sfântă Treime este un singur Dumnezeu: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, prin a cărei bunătate, deși fiecare creatură este creată bună, totuși, prin forma umană luată de Fiul, ea este restaurată de la originea ei păcătoasă la prima beatitudine. Dar, așa cum este un semn al adevăratei predestinări să credem că Treimea este în Unitate, iar Unitatea în Treime, tot așa va fi o dovadă a adevăratei îndreptățiri dacă mărturisim aceeași credință în cadrul Bisericii universale și păstrăm preceptele apostolice bazate pe temelia apostolică. Cu toate acestea, voi, episcopi ai Domnului, ar trebui să vă amintiți cât de multe neazuri a suferit până acum Biserica Catholică a lui Dumnezeu în Spania

⁴⁸ Vives Jose, Concilio III de Toledo, p. 108.

⁴⁹ Pentru prima dată apare erezia Filioque în cadrul unui sinod.

din partea adversarului. Când catholicii susțineau și apărau adevărul constant al credinței lor, iar ereticii își susțineau perfidia cu cea mai încăpățânată animozitate, și eu, după cum puteți vedea din rezultate, înflăcărat de fervoarea credinței, am fost împins de Domnul să conduc acest popor, care sluja erorii sub numele fals de religie, Și eu, după cum puteți vedea din rezultate, am fost împins de Domnul să conduc acest popor, care servea erorii sub numele fals de religie, la cunoașterea credinței și în sânul Bisericii Catholice”⁵⁰.

Datorită clarității, conciziei și preciziei sale, avem impresia că acest paragraf, și poate întregul discurs, a fost scris de un episcop. Recaredo vorbește apoi despre opera sa de convertire a poporului gotic: *„Prezentă este întreaga rasă ilustră a goșilor, prețuită de aproape toate popoarele pentru virilitatea lor autentică, care, deși separată până acum de credință, de răutatea doctorilor lor și de unitatea Bisericii Catholice, totuși, în acest moment, unită cu mine din toată inima, participă la comuniunea acelei Biserici care primește cu un sân matern mulțimea popoarelor cele mai diverse și le hrănește în sânul ei de caritate, și despre care se spune prin gura profetului: "Casa mea va fi numită casă de rugăciune pentru toate popoarele". Nu numai convertirea goșilor se numără printre seria de favoruri pe care le-am primit, mai mult, mulțimea infinită a poporului suev, pe care cu ajutorul cerului l-am supus împărăției noastre, deși condus la erezie, din vina altora, a fost adus, prin harul nostru, la izvorul adevărului. De aceea, Prea Sfinților Părinți, aduc Dumnezeuului celui veșnic, prin mâna voastră, ca o jertfă sfântă și ispășitoare, acestor popoare atât de nobile, care prin sângele nostru au câștigat pentru Domnul, căci va fi pentru mine o coroană și o bucurie nepieritoare în răsplata celor drepți dacă aceste popoare, care prin grija noastră au alergat la unitatea Bisericii, rămân neclintite și constante în unitatea Bisericii. Și așa cum prin dispoziție divină ne-a fost dat să aducem aceste popoare în unitatea Bisericii lui Hristos, tot așa depinde de voi să le instruiți în dogmele catholice, astfel încât, pe deplin instruiți în cunoașterea adevărului, ei să poată respinge pe bună dreptate eroarea ereziei pernicioase și să păstreze prin iubire calea credinței adevărate, îmbrățișând cu dorință tot mai arzătoare comuniunea Bisericii Catholice”⁵¹.*

Biserica, de la convertirea lui Recaredo și până la căderea regatului vizigot în 711, s-a dedicat din toată inima asigurării și perfecționării unității și teologiei catholice, corectării defectelor clerului și laicilor, realizării convertirii evreilor și cooperării cu autoritățile civile pentru menținerea unității politice și întărirea monarhiei vizigote.

⁵⁰ Vives Jose, Concilio III de Toledo, pp. 108-110.

⁵¹ Vives Jose, Concilio III de Toledo, pp. 110-111.

10. Cezaropapism sau papocezarisism în monarhia vizigotă?

Acest subcapitol este consacrat studiului relațiilor Bisericii cu monarhia, aceasta fiind forma de guvernământ practică din cele mai vechi timpuri la vizigoți. Biserica face o distincție clară între rege și monarhie. Regele nu este același lucru cu statul. De asemenea, se face o distincție între proprietatea proprie a regelui și proprietatea Coroanei. Prin urmare, trebuie să tratăm separat relațiile Bisericii cu statul și relațiile cu regii ca persoane care ocupă tronul. Biserica vizigotă are un concept de monarhie abstractizat de regele care o poate reprezenta. Este un ideal al unei instituții umane pe care Biserica îl modelează ca formă perfectă de guvernare. Ea are, de asemenea idealul unui rege permanent și perfect, care, în calitate de șef al guvernului, reprezintă monarhia. Credem că este esențial să începem cu un studiu al ideilor politice ale Sfântului Isidor. Influența sa este atât de mare în toate aspectele cunoașterii încât considerăm că este esențial să cunoaștem și să înțelegem gândirea sa politică pentru a înțelege ideile politice dezvoltate de Biserică, în special după cel de-al patrulea Conciliu de la Toledo din 633. Vom vedea că influența sa a fost decisivă.

Politica este unul dintre subiectele abordate de Sfântul Isidor. Nu numai pentru că în această perioadă politica era văzută ca o parte esențială a vieții umane, cu ample repercusiuni asupra vieții spirituale, ci și pentru că Sfântul Isidor a trăit într-o perioadă în care conceptul de rege în rândul poporului vizigot se afla în ultimele etape de dezvoltare.

Regii vizigoți nu mai erau, ca la început, regii unor bande războinice care căutau un teritoriu pe care să se stabilească stabil, nici regii poporului invadator din Spania. Atanagildo și Leovigildo au căutat unitatea națională. Când vizigoții au cucerit aproape tot teritoriul spaniol, regii și-au dat seama că mai important decât să fie lider militar este să fie lider politic al națiunii. Războiul a trecut pe locul doi în fața importanței misiunii de a promova binele comun, dreptatea și unitatea.

11. Separația puterilor în statul vizigot

Episcopii au fost o figură-cheie în societatea din perioada vizigotă din Hispania. Ei erau omniprezenți în toate activitățile vieții, la cel mai înalt nivel și în reglementarea obiceiurilor, în ceremonii și în politică. Cunoaștem sute de episcopi fie pentru că au semnat actele de participare la concilii, fie pentru că au lăsat ceva în scris, fie pentru că sunt menționați în texte din diverse motive. Episcopul este un personaj cu ascendență și putere, cu o influență clară la curte în multe ocazii, și este componenta predominantă în viața comunității. În realitate, după cum vom vedea, episcopii dictează politica, sunt de partea regelui sau împotriva lui, iau partea

pentru o cauză sau alta⁵². Ei au grijă de comunitățile din orașe, devin lideri și veșnici care se interesează de bunăstarea poporului. Acest rol al episcopilor nu este exclusiv al societății vizigote. El este răspândit și similar în alte locuri și regate și, desigur, în Imperiul Roman de Răsărit, condus de la Constantinopol. Disputele lor religioase agitău masele și duceau la revolte, uneori violente și nemiloase față de adversari. Împărații și regii sucombă influenței lor, au nevoie de ei, se aliază cu ei. În puterea episcopilor se află excomunicarea, condamnarea, anatemizarea. Ei sunt o nouă formă de putere locală, autoritatea în oraș, ei sunt constructorii, remediul celor săraci și neajutorați, ei controlează masele. Episcopul este *vir venerabilis*, aproape de neatins⁵³.

În toată această perioadă, statul a intervenit mult în probleme eclesiastice, iar Biserica în probleme civile. Ambele s-au ajutat reciproc pentru a-și atinge propriile scopuri. Pe de altă parte, aceste scopuri nu se contraziceau între ele. Prin urmare, interferențele sunt explicate. Religia intra în politică, iar politica în religie. Și ambele erau parte integrantă a vieții naționale.

În statul vizigot, găsim deci două puteri, cea civilă și cea eclesiastică, cu scopuri aproape egale și ambele intervenind în probleme civile și politice. Astfel, apare inevitabil întrebarea: care dintre cele două puteri a prevalat asupra celeilalte? Ne referim, desigur, la supremația în materie politică. Întrebarea este dacă statul vizigot era teocratic.

Teocrația este înțeleasă ca guvernarea exercitată direct de Dumnezeu în cadrul națiunii. Acest sens al teocrației este în sine exclus din guvernarea poporului vizigot. Acesta este sensul pur al termenului teocrație. Acesta poate fi înțeles și ca guvernarea clasei sacerdotale sau a prințului, ca slujitor al lui Dumnezeu și, prin urmare, în calitate sa de mare preot. Desigur, guvernul Spaniei vizigotice nu era un guvern în care regele apărea ca slujitor al lui Dumnezeu sau ca mare preot. El nu era nici măcar un intermediar între Dumnezeu și oameni. Este adevărat că regii aveau anumite atribuții religioase, pe care Biserica era încântată să le recunoască.

12. *Autoritatea regelui vizigot: Deplină sau limitată?*

O altă greșală a fost adesea făcută în judecarea monarhiei vizigote, și anume că a fost o monarhie absolutistă. Acesta este poate un corolar al atribuirii monarhiei unui caracter teocratic și, mai ales, de a se concentra exclusiv asupra puterilor regilor și de a le exagera. F. Dahn, de exemplu, a fost din nou indus în eroare de aparențe. El crede că monarhia vizigotă a

⁵² Arce Javier, *Esperando a los Arabes, Los visigodos en Hispania (507-711)*, Ed. Marcial Pons Historia, Madrid, 2011, pp. 261-262.

⁵³ Thompson E. A, *Los Godos En Espana*, pp. 328-340.

fost absolutistă. M. Torres sintetizează opinia lui Dahn astfel: „Dahn încearcă să demonstreze că puterile regelui sunt de tip imperial”⁵⁴.

Încercând să explice intervenția conciliilor de la Toledo în competențele legislative, judiciare și coercitive ale puterii suverane, Andres Marcos scrie: *„Înainte de a ajunge la aceasta, trebuie remarcat faptul că regele gotic era, în drept, subiectul exclusiv al suveranității și independent de orice alt subiect în exercitarea competențelor sale. Lex visigothorum și Forum indicum nu indică nicio limitare necesară. Prin urmare, conciliile se confruntau cu o societate condusă de regi absoluți, adesea improvizați prin forță și în pericol permanent de a pieri din cauza ei, regi mișcați frecvent de efecte războinice și lipsiți de suficientă cultură generală și politică”*⁵⁵.

Nu știm sigur ce înțelege autorul prin limitare necesară. Din ceea ce spune el mai târziu, afirmând că regii nu erau supuși niciunei legi. Există o lege civilă care limitează puterea regilor. Este vorba de legea II 1,2 din Fuero juzgo. Titlul acestei legi este destul de semnificativ: *„Atât puterea regală, cât și întregul popor sunt supuse respectării legilor”*. Se stabilește deci că regele, ca și ceilalți, trebuie să respecte legile. Apoi se adaugă: *„... îmbrățișând cu plăcere poruncile divine, ne dăm legi drepte pentru noi înșine, și pentru supușii noștri la care se stabilește că înalta noastră clemență și viitorul succesorilor noștri și toți supușii regatului nostru trebuie să se supună, și aceasta se stabilește cu această intenție, că în nici un caz nimeni nu este scutit, fie prin demnitatea persoanei, fie prin demnitatea puterii, de respectarea legilor care sunt date pentru supuși, în așa fel încât aceștia să fie obligați prin necesitate sau prin voința prințului să respecte legea”*⁵⁶.

M. Torres comentează obligația regelui de a se supune legilor: *„Lucrul interesant este că aceste legi nu numai că trebuie respectate, legile sunt în general bine înțelese, dar ele sunt date pentru supuși și pentru rege în egală măsură, regele fiind supus, în ordinea privată, acestora, ca orice membru al statului”*⁵⁷. Odată promulgată, legea îl obligă atât pe rege, cât și pe ceilalți cetățeni, și aceasta în prezent și pentru viitor, fără posibilitatea ca cineva să fie scutit de această obligație⁵⁸.

⁵⁴ Lopez Torres M, El derecho....p. 231.

⁵⁵ Marcos Andres T, La constitucion...p. 72.

⁵⁶ Fuero juzgo II, 1.2.

⁵⁷ Lopez Torres M, Lecciones de...p. 238.

⁵⁸ Thompson E. A, Los Godos En Espana, pp. 338-341.

CAPITOLUL III

DEFINIREA ȘI ORGANIZAREA BISERICII VIZIGOTE ÎN RAPORT CU REGII

1. *Metodologia alegerii regelui*

Am văzut conceptul Bisericii despre regalitate. Să vedem acum ce spune Biserica despre regi. Nu intenționăm să vorbim despre relațiile pe care Biserica le-a întreținut cu fiecare dintre regii vizigoți, deși uneori, ca în cazurile Suintila și Wamba, încercăm să intrăm mai în detaliu pentru a vedea legalitatea atitudinii Bisericii în astfel de cazuri, comparând-o cu legislația conciliară. Dorim mai degrabă să analizăm calitățile pe care Biserica le cere pentru ca cineva să ajungă pe tron și să precizăm puterile care îi sunt acordate în exercitarea suveranității. Toate acestea sunt strâns legate de ceea ce s-a scris în capitolul anterior despre electivitatea monarhiei și caracterul ei moderat. Biserica ar cere ca regii să realizeze idealul de monarhie care apare în canoanele sale.

Am văzut că monarhia vizigotă era electivă. Biserica, făcându-se eco al obiceiului gotic, a girat această formă de guvernământ. Să vedem acum ce calități cerea Biserica candidaților la tron. Nu se spune nimic despre calitățile pe care trebuie să le aibă persoana aleasă în primul canon conciliar, care vorbește despre electivitatea monarhiei și alegerea regelui. Se specifică doar că alegătorii sunt episcopii și nobilii.

Biserica dorește, prin urmare, ca alegerea regelui să fie liberă. Dintre candidații care îndeplinesc condițiile stabilite, cel ales de majoritate trebuie să urce pe tron. De asemenea, ea dorește ca niciunul dintre electori să nu fie ales pentru binele unui grup restrâns și ca singurul motiv să fie ambiția și nu adevăratul bine al poporului și al țării. Dorința ei este ca alegerile să fie libere și ca votul să fie dat celui mai demn candidat.

Cu toată această legislație, Biserica încerca să se asigure că alegerile vor fi pașnice. Era firesc ca ea să se teamă că, în timpul vacanței tronului, pasiunile și ambițiile ar fi stârnite. De aceea, el insistă ca cel ales să fie cel desemnat de majoritatea alegătorilor și că trebuie exclusă

orice impunere a unui candidat prin forță. Conciliul VIII de la Toledo exclude strict ca regele să fie impus prin conspirația câtorva.

2. Intervenții ale regilor în politica religioasă

Regii vizigoți își exercitau dreptul de a convoca concilii și nimeni nu s-a opus atunci unui astfel de obicei și nici un astfel de act nu părea ilicit la acea vreme. Era un obicei care emana din relațiile pe care Biserica și Statul le întrețineau la acea vreme. Un astfel de obicei nu era exclusiv al regilor vizigoți.

Politica nu era străină de religie, nici religia de politică. Nu exista nicio opoziție între scopurile Bisericii și cele ale statului. Ele aveau nevoie una de cealaltă. M. Torres scrie pe bună dreptate: *„Baza intervențiilor lor reciproce în chestiuni care astăzi sunt considerate a aparține unor sfere diferite nu este alta, pentru statul vizigot și pentru alte state contemporane, decât inexistența oricărui conflict între scopurile statului și misiunea Bisericii. Distincția dintre cele două puteri, și chiar conflictul dintre cele două, nu vor fi decât rodul unei realități istorice ulterioare, care va fi în cele din urmă exploatată de sisteme filosofice care cu greu puteau fi întrevăzute la acea vreme”*⁵⁹. În materie judiciară, de exemplu, ambele au convenit să pedepsească infracțiunile mixte, care încălcau atât legile ecleziastice, cât și pe cele civile. Biserica, de exemplu, a impus pedeapsa excomunicării trădătorilor.

După convertirea sa, Recaredo s-a crezut un instrument al lui Dumnezeu prin care erezia ariană a fost extirpată și a considerat că era o adevărată obligație să restaureze vechile obiceiuri și instituții ecleziastice⁶⁰. Astfel, el și-a propus, cu ajutorul lui Hristos, să se preocupe de lucrurile spirituale și de tot ceea ce îi făcea pe oameni credincioși.

Sfântul Isidor, vorbind despre îndatoririle regilor, a inclus anumite îndatoriri religioase. Sfântul Isidor a inclus puterea temporală în cadrul planurilor divine de mântuire. Scopul puterii este de a aplica legi, chiar și legi ecleziastice, în cazuri speciale. Iar un astfel de caz este atunci când puterea spirituală nu are forță coercitivă pentru a aplica legile ecleziastice. Se recunoaște, prin urmare, existența a două puteri: cea spirituală și cea temporală. Puterea temporală trebuie să ajute puterea spirituală să își atingă scopurile. Prinții seculari păstrează uneori, în cadrul Bisericii, prerogativele puterii pe care au primit-o pentru a proteja disciplina ecleziastică cu aceeași putere. În rest, astfel de puteri nu ar fi necesare în Biserică, decât pentru a impune, prin teama de disciplină, ceea ce preotul nu poate obține prin predicarea doctrinei. Împărăția cerească progresează adesea prin intermediul împărăției pământești, astfel încât cei din Biserică

⁵⁹ Lopez Torres M, La Iglesia en.....p. 303.

⁶⁰ Orlandis Jose, La vida en Espana en tiempo.... pp. 357-358.

care sunt împotriva credinței și a disciplinei ecleziastice pot fi doborâți de rigoarea prinților, iar autoritatea prințului poate impune duhurilor rebele acea disciplină pe care Biserica, în umilința ei, nu o poate exercita și poate comunica Bisericii eficacitatea puterii sale, astfel încât ea să merite respect⁶¹.

3. Exemple de regi nedemni

După cum am văzut, Biserica a prezentat un ideal al monarhiei și al guvernării care a fost dificil de adaptat la practică. Regii nu erau atât de perfecți încât să îndeplinească toate cerințele stabilite de legislația ecleziastică și civilă. Biserica nu a fost prea dură cu regii care nu îndeplineau pe deplin cerințele. De obicei, era vorba de defecte care nu puneau în pericol grav caracteristicile monarhiei.

Credem că teoria Sfântului Isidor că regii răi sunt instrumente folosite de Dumnezeu pentru a pedepsi poporul a fost destul de influentă. Ei au primit regele pe care îl meritau. Regele era obligat să facă bine și tocmai de aici provine numele. Cuvântul rege vine de la „a conduce”, așa cum preotul vine de la „a sfinți” și nu conduce cel care nu corectează. Prin urmare, regii își păstrează numele făcând bine și îl pierd păcătuind, de aici și acel proverb al antichității: „*Ești rege dacă faci bine, altfel nu ești*”⁶².

Dar acest lucru nu a legitimat nicio acțiune împotriva sa. Legitimitatea puterii este slăbită, până la dispariție, în măsura în care regele face rău, pentru că el înțelege că puterea i-a fost acordată doar pentru a face bine. Dar acest dispariție a legitimității poate fi judecată doar de către Dumnezeu și nu autorizează supușii să încerce vreo violență împotriva regilor⁶³. Cu toate acestea, au existat două cazuri în care Biserica, conciliile, au luat decizii împotriva a doi regi: Suintila și Wamba. Conciliile indică faptul că greșelile lor erau grave.

Biserica nu și-a arogat în mod direct dreptul de a depune regii pe care îi considera răi. Dar a reușit să găsească motive legale pentru a acționa împotriva lor, chiar dacă fuseseră deja depuși din alte motive. În teorie, pedeapsa era lăsată la latitudinea lui Dumnezeu. Dar, în practică, evenimentele care au înlăturat de pe tron un rege rău au fost considerate providențiale. Demisia lui Wamba și numirea lui Ervigius au fost considerate a fi providențiale. Dumnezeu i-a pedepsit pe regii răi în acest fel⁶⁴. Dumnezeu a vrut acest lucru.

4. Asigurarea securității regelui și grațierea trădătorilor: Rolul Bisericii

⁶¹ Isidoro de Sevilla, Sentencias,.....p. 61.

⁶² Isidoro de Sevilla, Etimologias... p. 342.

⁶³ J. Romero L, San Isidoro de Sevilla....p. 63.

⁶⁴ Pettit Carlos, Iglesia y Justicia en el Reino de Toledo, Los visigodos. Historia y civilizacion, en „*Antigüedad y Cristianismo*”, Murcia, 1986. pp.268-272.

Revoluțiile frecvente aveau și alte consecințe. În cazul unei revoluții reușite, nu numai regii, ci și familiile și colaboratorii lor erau în mare pericol. Noul rege, fie din ură, fie din militantism, risca să cadă în excesul de a se răzbuna pe familia și prietenii regelui destituit. Pericolul răzbunării putea apărea în multe cazuri când regele murea pașnic.

Consiliul V de la Toledo, anul 636, începe legislația care încearcă să protejeze rudele regilor, în acest caz, ale regelui Chintila. Acesta sugerează că de multe ori se făceau nedreptăți rudelor regelui decedat. Se afirmă ... că, păstrând tot ceea ce a fost hotărât și decretat în marele conciliu universal, se adaugă de asemenea, trebuie respectate următoarele: să se păstreze dragostea cu toată bunătatea și fermitatea față de toți urmașii prințului nostru regele Chintila și să li se acorde asistența și apărarea cuvenite, astfel încât să nu li se ia pe nedrept drepturile de proprietate, nici bunurile dobândite pe drept, nici cele primite de la părinții lor prin transmitere legală⁶⁵. Cei care încălcau acestui decret sunt pedepsiți prin excomunicare.

Consecința logică a revoltelor împotriva regilor a fost că și colaboratorii lor au căzut în dizgrația noului deținător al tronului. Uneori din cauza urii personale, alteori pentru că noul rege a fost nevoit să distribuie între colaboratorii săi la rebeliune posturile sau funcțiile deținute în palat de cei loiali regelui anterior. Acest lucru se putea întâmpla și în cazurile în care regele murea de moarte naturală.

5. Organizarea administrativ-teritorială a Bisericii Vizigote: Episcopia din Toledo

Episcopul de Toledo nu a avut o mare importanță în primele secole în viața Bisericii spaniole. Ea a urmat organizarea Imperiului Roman, care împărțea Spania în cinci provincii: Tarraconensis, a cărei capitală era Tarragona, Carthaginensis, a cărei capitală era Cartagena, Betica cu capitala în Sevilla, Lusitania, a cărei capitală era Merida, și Galicia, cu capitala la Braga. În timpul dominației vizigoților, s-a adăugat Narbonense, cu capitala la Narbonne,

Episcopul capitalei era șeful ecleziastic al întregii provincii. Episcopul de Toledo a fost, timp de mulți ani, doar un alt sufragane al provinciei Cartagina. Importanța sa a început să crească atunci când Spania a fost invadată, iar vizigoții și-au stabilit capitala la Toledo. În conciliul II din Toledo, anul 527, episcopul acestui oraș apare deja ca mitropolit al întregii provincii Tarraconensis⁶⁶, Sinoadele ulterioare repetă această afirmație în ciuda protestelor

⁶⁵ Vives Jose, Concilio V de Toledo...p. 227.

⁶⁶ Recio Riviera J. F, Encumbramiento de la sede toledana durante la dominacion visigotica, „Hispania Sacra”, 8, pp. 3-34.

unor episcopi. Aceștia doreau ca episcopul de Toledo să fie mitropolit doar al regiunii centrale, iar episcopul de Cartagena al celorlalte episcopii.

Puterea civilă l-a susținut pe episcopul de Toledo în această dispută, regele Gundemaro s-a opus episcopilor care încercau să apere drepturile episcopului de Cartagena și, cu aprobarea celorlalți mitropoliți spanioli, a emis un decret prin care recunoștea Toledo ca singura metropolă a întregii foste provincii ecleziastice Cartagena⁶⁷.

De atunci încolo, puterea mitropolitului de Toledo a crescut constant. La cel de-al VII-lea conciliu de la Toledo din 646, s-a declarat: „*De asemenea, am convenit ca, din respect pentru rege și pentru onoarea scaunului regal și pentru mângâierea orașului metropolitan însuși, episcopii din apropierea orașului Toledo, în conformitate cu înștiințarea pe care o vor primi de la mitropolitul însuși, să locuiască în orașul menționat timp de o lună în fiecare an, cu excepția perioadei recoltei și a culesului strugurilor*”⁶⁸.

Astfel, în jurul mitropolitului de Toledo s-a format un fel de curie ecleziastică, formată din episcopii din împrejurimi. Acest lucru poate fi explicat nu numai prin puterea dobândită de mitropolitul de Toledo, ci și prin legătura strânsă dintre puterea civilă și cea ecleziastică și prin faptul că regii își aveau curtea la Toledo. Episcopii, după cum vom vedea, deveniseră un fel de consilieri ai regatului cu puteri extinse. Astfel, în același timp în care îl ajutau pe mitropolit, ei erau alături de rege și acționau oricând în cele mai diverse probleme.

6. Rolul și atribuțiile Mitropolitului

Episcopii mitropoliți au avut o mare importanță în Biserica spaniolă. Existența lor este deja asigurată de primele informații certe pe care le avem despre Biserica din Spania. La început se pare că cel mai vechi episcop al provinciei ecleziastice primea rangul de mitropolit. Dar se pare că acest obicei nu a durat mult în Spania. Treptat, scaunele din Tarragona, Sevilla, Merida, Braga și Cartagena au dobândit statutul de scaune mitropolitane⁶⁹.

Mitropolitul consacra toți episcopii din provincia sa ecleziastică. Dar s-ar putea întâmpla ca noul episcop, din anumite motive, să nu fie consacrat în orașul metropolitan. În acest caz, scrisorile de aprobare ale mitropolitului sunt necesare pentru ca episcopul să primească binecuvântarea și să atingă onoarea episcopiei. În orice caz, după un timp prudential, el trebuie să se prezinte la mitropolitul său pentru a primi primul sfat pastoral și a afla astfel ce trebuie să facă. Iată cum se exprimă Conciliul de la Tarragona din anul 516: „*Dacă cineva nu a fost*

⁶⁷ Vives Jose, Concilio XII de Toledo...p. 404.

⁶⁸ Vives Jose, Concilio VII de Toledo...p. 256.

⁶⁹ Mansilla D, Origenes de la organizacion metropolitana en la Iglesia espanola, „*Hispania Sacra*”, 12, Madrid, pp. 261-162.

hirotonit în cetatea mitropolitană după ce a primit binecuvântarea și a dobândit onoarea episcopiei prin scrisori de aprobare din partea mitropolitului, considerăm că este cel mai potrivit ca, după timpul stabilit, adică după două luni, să se prezinte personal la mitropolitul său pentru ca, primind sfatul pastoral de la el, să știe mai bine ce trebuie să observe”⁷⁰.

Mitropolitul are datoria să-și informeze episcopii dinainte cu privire la ziua sărbătoririi Paștilor, după cum se poate observa, deja în secolul al VI-lea mitropolitul este adevăratul cap spiritual al provinciei ecleziastice și chiar episcopii sufragani îi sunt supuși. El îi consacră și le dă sfaturi pastorale și ei sunt supuși autorității sale.

7. Rolul și atribuțiile episcopului

Episcopul era șeful clerului din eparhia sa și subiectul fundamental al îngrijirii pastorale, ale căruia probleme și preocupări trebuiau să găsească un ecou și o soluție în el. Ceilalți clerici erau doar slujitorii săi. Episcopii sunt slujitorii obișnuiți ai tuturor tainelor și numai ei aveau puterea de a conferi ordinele sfinte majore și de a consacra ungerea confirmării.

Principală lor datorie era îngrijirea spirituală și materială a Bisericii. Cu alte cuvinte, el trebuie să se asigure că preoții săi își îndeplinesc bine îndatoririle și, mai presus de toate, să se asigure că aceștia celebrează sfiintele slujbe așa cum este prescris. El trebuie să verifice dacă aceștia cunosc adevărurile de credință. El îi va învăța pe clericii ignoranți și îi va învăța pe credincioși adevărurile fundamentale ale credinței.

1. Atribuțiile civile și juridice ale episcopului

După convertirea lui Recaredo și a întregului popor vizigot la catholicism, episcopul era un om puternic nu numai în sfera ecleziastică, ci și în societatea civilă⁷¹. Din uniunea strânsă dintre Biserică și Stat, episcopii dețineau funcții civile importante. Ne vom extinde puțin asupra acestui subiect, deoarece este, fără îndoială, perioada din istoria Bisericii spaniole în care episcopii au fost cei mai implicați în puterea civilă. Episcopul a intervenit nu numai ca membru al episcopatului și al conciliului național, ci și personal în activitatea politică și administrativă a națiunii. Legile îi acordau activități publice importante în viața de zi cu zi. Astfel, de exemplu, erau cu siguranță membri ai Aula Regia în calitate de granzi ai regatului și făceau parte din tribunalele înființate pentru a judeca delictele claselor superioare.

4. Rolul Preotului din punct de Vedere civil

Montano de Toledo scria preoților din Palencia: Dumnezeu a vrut ca voi să fiți asistenții noștri în munca noastră. Acest concept al preoților nu este nou. Încă de la începuturile Bisericii,

⁷⁰ Vives Jose, Concilio de Tarragona, p. 35.

⁷¹ Arce Javier, Esperando..... pp. 261-265.

ei au fost considerați asistenți ai episcopului în ceea ce privește cultul și însăși guvernarea turmei creștine. Ei sunt sfătuitoarii săi și sunt în comuniune atât de strânsă cu el, încât chiar și jertfa euharistică, exercitată de episcopi, este o formă de cult și o formă de guvernare a turmei creștine.

Conciliul de la Elvira ne spune că și atunci existau preoți în fruntea unor biserici. Abia mai târziu, odată cu expansiunea numerică și geografică a creștinismului, preoții au dobândit o personalitate mai independentă⁷². Mai târziu, în 516, când a avut loc Conciliul de la Tarragona, știm că existau deja preoți în sate.

Oficiul preotului este de a învăța, de a celebra și de a distribui sfintele taine. Principala sa datorie este să se ocupe de nevoile spirituale ale enoriașilor săi. Din acest motiv, Conciliul al IV-lea de la Toledo a stabilit că toți clericii care sunt naivi în slujba religiei ar trebui să fie scutiți de orice convocare și muncă publică, pentru ca ei să poată sluji lui Dumnezeu mai liber și să nu fie ținuti departe de munca ecleziastică de nicio piedică⁷³.

⁷² Alonso Fernandez J, *La cura pastoral en la Espana romano-visigida*, Madrid, p. 38.

⁷³ Vives Jose, Concilio de Tarragona, p. 38.

CAPITOLUL IV

CONCILIILE TOLEDANE DIN PERIOADA VIZIGOTĂ

Am vorbit deja despre convingerea episcopilor spanioli de a forma un colegiu. Ei erau convinși că toți erau responsabili pentru viața spirituală și respectarea disciplinei ecleziastice în întreaga națiune. Toți trebuiau să coopereze în rezolvarea problemelor care apăreau. Iar cel mai bun mod de a rezolva problemele era discutarea lor în conciliu. Amploarea și importanța acestor probleme depindea de faptul dacă se convoca o adunare generală sau provincială.

Este interesant să vedem numărul mare de concilii ținute în Spania de la convertirea lui Recaredo până la căderea Spaniei sub puterea arabilor. Sunt douăzeci și șase din 589 până în 711. Cel puțin cele de care avem cunoștință. Deși intervalele la care trebuiau să aibă loc conciliile au fost stabilite în detaliu cu mai multe ocazii, atât conciliile generale, cât și cele provinciale nu se întruneau, în practică, cu o regularitate matematică.

Conciliile generale se bucurau de cea mai mare autoritate în cadrul Bisericii spaniole. Odată ce se aproba un canon sau se stabilea un anumit mod de a acționa, toți erau obligați să se supună și să îl respecte atât timp cât legea nu era revocată. În cel de-al treilea conciliu de la Toledo din 589, s-a făcut o distincție între conciliile generale, în cadrul cărora urmau să fie discutate chestiuni de credință și probleme care afectau întreaga Biserică spaniolă, și conciliile provinciale, care urmau să se ocupe de alte chestiuni. Conciliile generale erau expresia cea mai clară a unității Bisericii spaniole. Ceea ce le conferea caracterul de concilii generale era numărul celor prezenți și problemele abordate⁷⁴. La conciliile naționale participau episcopii întregului regat vizigot, în timp ce la conciliile provinciale participau doar episcopii provinciei ecleziastice în care aveau loc.

1. Metodologia de convocare a unui conciliului

Regii vizigoți și-au exercitat întotdeauna dreptul de a convoca concilii. A fost un drept sau un obicei pe care nimeni nu l-a contestat în perioada vizigotă. Episcopii nu numai că nu s-au

⁷⁴ Villada Garcia Z, Historia eclesiastica de Espana...p. 108.

opus acestei prerogative, dar, prin expresiile lor, s-au arătat absolut de acord cu ea⁷⁵. Pe de altă parte, nici în Spania și nici în restul țărilor creștine nu a apărut ca o interferență ilegală în afacerile ecleziastice. Obiceiul ca împăratul să convoace conciliul a început cu Constantin. Regii din toate țările au continuat să practice acest obicei ca un drept inerent al Coroanei. Conciliile merovingiene calificate drept naționale erau convocate de rege sau cel puțin acesta își dădea acordul. În Spania, regii nu numai că convocau conciliile naționale, dar uneori convocau și conciliile provinciale sau își dădeau acordul pentru celebrarea acestora.

2. Subiecte dezbătute în concilii

Subiectele abordate în concilii sunt extrem de variate: liturghie, taine, morală, cântece religioase, idolatrie, iudaism, probleme de justiție socială, obligații politice, pedepse pentru cei care încalcă legile și așa mai departe. Ei au făcut, mai presus de toate, un efort remarcabil pentru a combate toate tipurile de abuzuri și stricăciuni atât de natură religioasă, cât și civilă. Este normal ca toate tipurile de subiecte religioase și chiar mixte să fie abordate în cadrul conciliilor. Ceea ce este surprinzător este numărul mare, în special începând cu cel de-al XII-lea Conciliu de la Toledo din 681, în care sunt abordate subiecte judiciare și politice. Acestea au început să devină mai numeroase la Conciliul VIII de la Toledo din 653 și au devenit subiecte aproape exclusive de la Conciliul XII de la Toledo încoace.

Această ușurință în tratarea problemelor politice, împreună cu prezența laicilor în adunări, convocarea lor de către rege și confirmarea lor, au făcut ca conciliile, fără a-și pierde semnificația de adunări religioase, să dobândească o importantă semnificație civilă.

Conciliile, care erau prezidate și chiar convocate de rege, lucru care nu este specific vizigoților, nu au încetat să fie astfel, ci au dobândit un caracter politic, care a dat naștere la confuzii și care este evidențiat în principal de apariția în ele, alături de rege, a aulă regelui. Acest lucru se datorează în principal faptului că ele se ocupau uneori de chestiuni nereligioase, dat fiind faptul că erau reunite puterile reale ale statului și, în sfârșit, pentru că regele accepta, prin legi de confirmare, acordurile nereligioase care puteau afecta ordinea politică⁷⁶.

3. Conciliile: Formă de legătură și unire între Biserică și Stat

Conciliile de la Toledo au fost întâlnirile în care s-au discutat cele mai importante probleme religioase și politice. Și unde uniunea dintre Biserică și Stat inițiată de Recaredo a fost dusă la cel mai înalt grad. Convertirea lui Recaredo a inițiat o relație strânsă și intimă între Biserică și Stat, care, examinată corect și în lumina ideilor epocii, nu ne permite totuși să

⁷⁵ Villada Garcia Z, Historia eclesiastica de Espana...p. 109.

⁷⁶ Lopez Torres M, Lecciones de historia.... p. 250.

numim Biserica vizigotă din secolul al VII-lea nici națională, în sensul de a fi o Biserică condusă și guvernată de monarh, nici Statul vizigot teocratic, în sensul translativ al termenului, și însemnând prin aceasta că Biserica, episcopii și conciliile, dețineau cu adevărat frâiele guvernării și ale vieții politice și juridice a statului în conformitate cu principiile constitutive ale statului⁷⁷.

La acea vreme nu se punea problema predominanței, ci a cooperării pentru a atinge atât Biserica, cât și statul propriile scopuri. Niciuna nu a ezitat să își ceară ajutor reciproc. În concilii se analizau cele mai importante probleme și se căutau împreună cele mai potrivite soluții. Biserica și statul colaborează și se ajută reciproc în realizarea scopurilor lor respective. Biserica, prin episcopii săi, care sunt de obicei mai educați decât regii și laicii în general, furnizează idei politice și baza pentru normele juridice, și toate acestea ca o consecință firească a culturii sale superioare, dar aceasta nu înseamnă că Biserica își impune doctrinele și domină statul. Acesta din urmă îi acordă Bisericii ajutorul său, legiferează pentru ea și, în armonie cu ea, exercită drepturi, prin intermediul regelui, întruchiparea statului, drepturi care, la vremea respectivă și date fiind ideile dominante, idei care își au originea în Imperiul Roman și în relațiile sale cu Biserica încă de la Constantin. Nici intervenția Bisericii în treburile civile nu a fost considerată abuzivă. Motivul pentru o astfel de interferență reciprocă este că nu există nicio opoziție între obiectivele Bisericii și cele ale statului. Cele două erau reciproc complementare. În Conciliile de la Toledo este cel mai vizibil amestecul statului în treburile ecleziastice și al Bisericii în treburile civile. Desigur, distincția nu era atât de clară atunci pe cât ne poate părea astăzi.

4. *Autoritatea civilă a canoanelor*

Din ceea ce s-a spus în secțiunea anterioară, este clar că regele intenționa să dea canoanelor conciliilor confirmate de el mai mult decât valoare ecleziastică. Multe dintre subiectele acestor canoane nu ar fi fost abordate în cadrul conciliilor dacă nu ar fi fost la cererea expresă a regelui. Erau în afara competenței ecleziastice. Ceea ce s-a întâmplat a fost că regele nu era în prim plan, iar canoanele, mai degrabă decât o impunere civilă, păreau a fi cazuri de conștiință, care trebuiau acceptate din convingere religioasă. A existat mai puțină opoziție din partea diferitelor facțiuni politice. Regele folosea conciliul pentru a elabora legi civile. Dar să nu uităm că la conciliu au participat mulți nobili aparținând Aula Regia și că unii episcopi, după toate probabilitățile, erau membri ai acestui organism.

⁷⁷ Lopez Torres M, La Iglesia en la... p. 302.

Canoanele conciliului, deși aprobate de episcopi și de nobilii prezenți, aveau doar valoare ecleziastică. Ele erau obligatorii în conștiință, dar transgresiunile puteau fi pedepsite doar prin sancțiunile canonice impuse de conciliul însuși. M. Torres afirmă că, conciliile de la Toledo nu erau o adunare legislativă civilă, canoanele conciliilor nu aveau nicio eficacitate civilă⁷⁸. Un conciliu în sine nu este o adunare legislativă civilă. Dar dacă luăm în considerare faptul că la această adunare participă Aula Regia, că regele însuși le cere celor prezenți la conciliu să legifereze în materie civilă, conciliul era o adunare legislativă civilă cărora le lipsea doar ultima cerință pentru a deveni adevărate legi civile: aprobarea regelui.

Conciliile emiteau norme juridice, care deveneau apoi adevărate legi. Nu este surprinzător faptul că regele a profitat în acest fel de cultura superioară a episcopilor. Deliberările conciliare constituiau baza pentru legislația ulterioară. Chiar dacă canoanele nu erau modificate în niciun fel, aprobarea regelui era absolut necesară pentru ca acestea să devină legi ale regatului.

5. Raportarea Bisericii Vizigote la celelalte religii

5. 1. Păgânismul

O mare parte a populației Spaniei era catholică atunci când a fost invadată de suevi, vandali, alani și vizigoți. Organizarea ecleziastică era destul de bună. Evanghelizarea Peninsulei a urmat marile rute comerciale și de comunicare. Baetica, Galiția și valea Ebrului erau regiunile în care creștinismul era cel mai înfloritor. Procentul de catholici era mai mare în orașe decât în mediul rural. Popoarele din nordul Spaniei rezistaseră dominației politice romane, rezistaseră acceptării culturii și nu se convertiseră la catholicism. Ei vor continua să se opună tuturor influențelor politice și religioase pe tot parcursul perioadei vizigotice.

Păgânismul avea încă adepții săi⁷⁹, iar în unele regiuni creștinismul pătrunsese foarte superficial. Pe teritoriul spaniol au rămas, prin urmare, multe practici idolatre și superstiții abundente, cu rădăcini în păgânism. Adesea, este dificil de știut dacă practicanții riturilor idolatre și superstițioase sunt păgâni sau creștini care nu au renunțat încă la practicile lor religioase străvechi. Popoarele invadatoare sunt toate păgâne, cu excepția vandalilor și vizigoților, care sunt arieni. Ei aduc cu ei practicile lor religioase și superstițiile, care le vor reînvia pe cele existente pe teritoriul spaniol. Cultele păgâne primitive care existau în peninsula iberică erau foarte asemănătoare cu cele ale popoarelor germanice, iar contactul dintre cele două popoare le-a dat o nouă forță. Vizigoții înșiși, sub un strat superficial de arianism, păstrau

⁷⁸ Lopez Torres M, *La Iglesia en la...* p. 306.

⁷⁹ Thompson E. A, *Los godos en Espana.....* p. 400.

multe rituri păgâne. Convertirea lor în masă nu fusese foarte profundă. Odată cu convertirea lui Recaredo la catholicism, vizigoții și hispano-romanii aveau să fie grupați într-un singur regat și sub o singură religie, inaugurând o epocă bogată în speranțe datorită tendințelor pașnice și religioase care o inaugureau. A fost un popor care a ieșit din păgânism și a început să primească rudimentele credinței catholice, care i-a fost adusă de o Biserică tânără și misionară, și care a fost obligată să ia măsuri la toate nivelurile pentru a alunga păgânismul și practicile religioase ale acelor oameni⁸⁰.

5. 2. Religia mozaică

Existența și activitățile evreilor pe teritoriul vizigot erau o preocupare serioasă atât pentru Biserică, cât și pentru stat. Dovadă în acest sens este abundența legislație conciliară și faptul că, titlurile II și III din Cartea XII a Fuero juzgo sunt dedicate în întregime problemei evreiești. Aceasta era o problemă în întreaga Europă, iar Spania nu făcea excepție. Vom vorbi mai târziu despre scrisoarea Papei Honorius I care îi îndemna pe episcopii spanioli să fie mai duri cu evreii.

Interesele Bisericii și cele ale statului coincid pe deplin în această chestiune. Nu poate fi uitat nici faptul că adesea relația intimă dintre canoane și legi provine dintr-un interes comun paralel al Bisericii și al Statului în aceeași chestiune. Un caz clar al acestei împrejurări este legislația vizigotă antiudaică, în care interesele religioase și politice sunt atât de strâns legate, manifestându-se uneori chiar prin anumite discrepanțe între concepția pur politică a statului, care nu are nici o obiecție să impună legal botezul obligatoriu, și cea a Bisericii, care nu poate accepta decât o convertire liberă, mișcată de o convingere intimă⁸¹. Ambele coincid în interesul de a-i aduce pe evrei în unitatea politico-religioasă care tocmai a fost inaugurată. În general, au căzut de acord asupra mijloacelor care trebuie folosite, deși uneori nu au fost de acord asupra modului în care să le folosească.

6. Învățăături de credință străine celei niceo-constantinopolitane

Ereziile nu au reprezentat o problemă pentru Biserica Vizigotă în această perioadă. Niciun spaniol nu apăra doctrinele heterodoxe. Nici ereziile care apăruseră în alte părți nu au găsit ecou pe teritoriul vizigot. Arianismul, care a fost religia oficială a vizigoților până în 589, a dispărut aproape brusc odată cu convertirea lui Recaredo, care a fost urmat de tot poporul său, cu foarte rare excepții. Nici măcar clerul arian nu a opus prea multă rezistență schimbării de credință. Cel puțin nu există nicio mențiune în acest sens în documentele vremii. Rebeliunile

⁸⁰ Martinez V, El paganismo en la Espana visigoda, „*Burgense*”, Nr. 13, 1972, p. 492.

⁸¹ Lopez Torres M, La Iglesia en la... pp. 306-307.

împotriva lui Recaredo au avut un caracter mai mult politic decât religios. Scopul rebelilor, mai degrabă decât restaurarea credinței ariene, a fost preluarea tronului. Toate au fost manevre politice care au încercat să profite de nemulțumirea care ar fi putut fi provocată de convertirea lui Recaredo. Witerico (603-10) a încercat să restabilească arianismul în timpul domniei sale⁸². Eșecul său a fost absolut. Formulele de credință care vor apărea în aproape toate conciliile erau doar o mărturisire de credință pentru a-și proclama ortodoxia. Ele nu însemnau că apăruse vreo eroare împotriva doctrinei catholice și că trebuia combătută.

7. Biserica Vizigotă și Roma

Conștiința episcopilor spanioli ca un colegiu național nu i-a făcut să creadă că ei sunt autoritatea supremă în cadrul Bisericii spaniole. Conciliile naționale și episcopii recunosc autoritatea conciliilor ecumenice și autoritatea papei. Conciliile naționale au fost foarte atente să se asigure că doctrinele și deciziile lor erau în conformitate cu gândirea Bisericii universale.

Al treilea Conciliu de la Toledo, de exemplu, interzice tot ceea ce este interzis de canoanele antice și poruncește ca hotărârile sfintelor concilii și scrisorile sinodale ale Sfinților Părinți să rămână în vigoare. Acestea vor porunci, ca și în Bisericile Răsăritene, să se recite simbolul de credință niceo-constantinopolitan. Ele vor face trimitere frecvent la canoanele primitive ale Bisericii. Ele vor avea grijă în mod special să calce pe urmele Bisericii universale, în special prin faptul că nu se îndepărtează de ea în materie de credință. Conciliile de la Toledo au proclamat că doctrina lor nu era alta decât cea de la Niceea, Constantinopol, Efes și Calcedon.

De-a lungul perioadei vizigote, nu lipsesc mărturiile de recunoaștere a Bisericii Romei, deși acestea nu sunt foarte numeroase. Nici nu au fost toate întemeiate pe termeni de deplină cordialitate. Biserica vizigotă a acceptat întotdeauna principiul unității Bisericii Catholice, unitate în credință, în dogmă, în liturghie, în obiceiuri. Nu au existat niciodată diferențe doctrinare între Biserica vizigotă și Roma. Nu a fost negat nici primatul sau puterea Sfântului Scaun de a interveni în treburile Bisericii spaniole⁸³.

Dar în această perioadă este clar că relațiile dintre Spania și Roma au scăzut considerabil în număr și cordialitate. Există mai multe motive pentru aceasta. În primul rând, am putea menționa apropierea și identificarea ulterioară a Bisericii spaniole cu monarhia vizigotă și opoziția ambelor față de Imperiul de Răsărit care a ocupat o parte din teritoriul vizigot. Roma se afla în această perioadă sub politica imperială. A doua cauză a fost înflorirea

⁸² Orlandis Jose, *Historia del Reino.....* p. 376.

⁸³ Thompson E. A, *Los godos en Espana....* p. 363.

Bisericii vizigote și forța sa internă, care i-a permis să își rezolve singură problemele, în special cele de natură pastorală și disciplinară⁸⁴. Astfel, nu mai era necesar să se întoarcă atât de des la Roma. Rezultatul acestui proces a fost conturarea unei Biserici naționale viguroase, cu o conștiință clară a propriei sale personalități și a propriei sale unități coerente. O credință, o Biserică, o împărăție, este motto-ul proclamat de cel de-al patrulea Conciliu de la Toledo, prezidat de Sfântul Isidor, care, în multe privințe, a fost un adevărat conciliu constituant. Acesta a stabilit unitatea liturgică pentru toate bisericile din Spania, iar motivul suprem al acestei unități de cult nu este, după cum declară episcopii, altul decât faptul că toate sunt legate între ele prin dubla legătură de a profesa aceeași credință și de a aparține aceluiași regat⁸⁵.

⁸⁴ Thompson E. A, *Los godos en Espana....* p. 363-365.

⁸⁵ Orlandis Jose, *Las relaciones intereclesiales en la Hispania visigotica*, En. „*Comunione intereclesiale. Collegialita. Primato. Ecumenismo*”. Roma, 1972, pp. 420-421.

CAPITOLUL V

Spiritualitatea Bisericii Vizigote

Nu încerc un studiu teologic complet al fiecărei taine în parte. Ne vom limita să vorbim puțin, înainte de toate, despre botez, penitență și Euharistie, din cauza importanței lor speciale în viața creștină și din cauza exigențelor care sunt puse creștinilor pentru primirea lor.

Botezul este taina de inițiere în viața creștină. Prin el omul este încorporat în Biserică și în viața de har. Oricine îl primește este spălat de har și trece la o viață nouă. Este o trecere de la starea de păcat la starea de har. Dumnezeu a dorit ca harul tainei botezului să fie dat prin elementul în care Duhul a fost prezent inițial. Apa este elementul natural care semnifică cel mai bine acțiunea internă a harului în această taină. Căci așa cum apa curăță trupul în exterior, tot așa botezul curăță sufletul în interior. O astfel de taină se săvârșește întotdeauna în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh⁸⁶. Sfântul Martin a combătut aprig obiceiul botezului printr-o singură afundare, ritual utilizat în spania secolului al VI-lea⁸⁷.

Penitența pentru păcatele grave trebuia făcută în public. Penitența pentru păcatele mai puțin grave se făcea în privat. În mod firesc, și conform scrisorii Sfântului Leon către episcopii din Campania, tipul de greșală gravă pe care o comisese păcătosul nu trebuia să fie publicat. Era suficient ca ceilalți să știe că acesta comisese un păcat grav și că făcea penitență pentru el. Nici autorii ecleziastici și nici legislația conciliară nu sunt pe deplin de acord în enumerarea tipului de păcate care meritau o astfel de penitență. Poate că circumstanțele specifice ale vieții au jucat un rol. În general, putem spune că acestea erau păcate grave comise împotriva credinței, împotriva vieții altora sau a propriei vieți și împotriva castității, idolatrie, crimă, curvie etc. Acestea erau supuse penitenței publice chiar dacă fuseseră comise în privat și nu erau cunoscute de alții.

Tot poporul creștin vizigot sărbătorea în Vinerea Mare o paraliturgie penitențială. Din cauza unor influențe străine, aceasta a încetat să mai fie celebrată în unele locuri. Conciliul al IV-lea de la Toledo, din 633, a ordonat ca în această zi să se propovăduiască taina crucii și

⁸⁶ Isidoro de Sevilla, Etimologias.... pp. 43-52.

⁸⁷ Vicente de la Fuente, Historia eclesiastica de Espana... p. 291.

poporul să ceară cu voce tare iertarea păcatelor sale pentru a putea primi, curățat de orice vină, trupul și sângele Domnului în ziua Învierii⁸⁸.

Principalul motiv pentru care se insistă atât de mult asupra ei este că cei care au comis păcate grave au fost privați de primirea împărtășaniei, nu au participat alături de ceilalți credincioși la partea sacramentală a Euharistiei cu ceilalți creștini.

Euharistia este o jertfă și o taină în care Hristos se oferă ca jertfă și se dă ca hrană creștinului. Iar creștinul trebuie să participe atât la jertfă, cât și la taină. Vom transcrie câteva texte prețioase din Sfântul Isidor și Sfântul Ildefonso. Biserica vizigotă credea profund în prezența reală a lui Hristos în Euharistie.

Această jertfă a fost instituită de Hristos când, înainte de a fi trădat, le-a dat apostolilor trupul și sângele Său și le-a poruncit să continue să o săvârșească. Scopul său este sfințirea creștinului. Pâinea și vinul devin trupul și sângele lui Hristos atunci când sunt sfințite de Duhul Sfânt. Potirul este oferit amestecat cu apă, deoarece aceasta semnifică unirea dintre Hristos și creștin. Apa reprezintă unirea poporului creștin cu Hristos. Și așa cum această apă nu mai poate fi separată de vin, nici Biserica nu mai poate fi separată de Hristos.

Semnificația Euharistiei este, așadar, foarte clară. Este taina care ne dă viață și ne unește cu Hristos, făcându-ne un singur trup cu El. În același timp, ne unește cu ceilalți creștini, astfel încât noi toți, uniți între noi și cu Hristos, formăm Trupul său mistic.

Căsătoria este o taină instituită de Dumnezeu pentru promovarea rasei umane. Atât prin cerințele tainei, cât și prin cele ale contractului, ea trebuie să fie o uniune monogamă, deoarece sensul ei spiritual este unirea lui Hristos cu Biserica. Unirea este indisolubilă. Sfântul Isidor se plânge că mulți se căsătoresc mai mult din interes și pasiune decât din dragoste adevărată⁸⁹. Căsătoria era celebrată duminică. În ajunul nunții, casa și patul conjugal erau binecuvântate. În rugăciunile ceremoniei, se rosteau rugăciuni pentru ca ei să își îndeplinească în mod demn obligațiile maritale.

1. Liturghia Vizigotă

Liturghia vizigotă este, fără îndoială, cel mai studiat subiect din întreaga perioadă, atât în ceea ce privește originea și caracterul său, cât și în ceea ce privește particularitățile fiecăruia dintre riturile sale. Bibliografia este abundentă. Această liturghie a primit diferite denumiri: mozarabică, pentru că a fost folosită de creștinii care trăiau în teritoriile dominate de arabi, toledană, pentru că a înflorit, mai ales, în orașul Toledo și isidoriană, deoarece compoziția sa a

⁸⁸ Vives Jose, Concilio IV de Toledo.... p. 193.

⁸⁹ Isidoro de Sevilla, Etimologias.... pp. 38-39.

fost atribuită Sfântului Isidor. Cred că numele care o definește cel mai bine este vizigotic, deoarece s-a format, și-a dobândit caracterul propriu și și-a atins splendoarea în această perioadă.

Este evident că primele formule și rituri liturgice au intrat în Spania odată cu primii evanghelizatori. În esența sa, ea provine de la Roma în ceea ce privește riturile sacramentale și, mai ales, în ceea ce privește celebrarea Euharistiei. În timpul primelor secole nu a existat o unitate liturgică absolută. Respectând elementele esențiale ale fiecărui rit sacramental, bisericile particulare sunt libere să introducă noi formule și ceremonii care să se potrivească cel mai bine idiosincraziilor oamenilor care le practică. O liturghie nu se formează brusc, nici nu apare de la început cu toate particularitățile sale. Liturghia vizigotă a fost elaborată încet și treptat și îmbogățită cu elemente noi.

Liturghia vizigotă este în esență similară liturghiei romane. În părțile variabile, ea are un caracter special, adaptat la felul de a fi al compozitorilor și al poporului vizigot. În liturghia vizigotă există elemente tipic orientale, fără îndoială datorită relațiilor cu Orientul creștin, a faptului că partea de sud-est a Peninsulei a fost sub stăpânire bizantină până la domnia lui Suintila (621-631) și a faptului că vizigoții erau arieni, și au adus cu ei forme cultice orientale, pe care episcopii catholici, după convertirea vizigoților la catholicism, le-au respectat atunci când nu s-au opus nici dogmei catholice, nici esenței liturghiei tradiționale. Acesta are, de asemenea, puncte comune cu ritul ambrozian de la Milano.

2. Preotul

Definiția pe care o dă Sfântul Isidor cuvântului preot ne dă de înțeles că îndatoririle pastorale sunt esența și scopul său principal. „*Preot este un nume compus din greacă și latină și înseamnă cel al sacrului, așa cum se spune că regele guvernează, așa se spune că preotul sfințește, pentru că el consacră și sfințește*”⁹⁰. În această perioadă, numele de preot este încă dat, în mod distinct, atât episcopului, cât și prezbiterilor. Episcopul, ca principal responsabil, sau prezbiterul, ca asistent imediat al acestuia, este însărcinat cu planificarea și desfășurarea activității pastorale în eparhie și în fiecare parohie. Toți ceilalți clerici sunt doar asistenți ai ambilor aproape exclusiv în ceremoniile liturgice. Poporul creștin trebuie să trăiască viața spirituală, deoarece îndatoririle sale față de Dumnezeu o cer. Iar preotul are obligația gravă de a celebra și administra tainele oamenilor încredințați lui.

3. Administrația bisericească

⁹⁰ Isidoro de Sevilla, Etimologias.... pp. 291-292.

Biserica vizigotă avea nevoie de resurse financiare pentru întreținerea și apostolatul ei. Întreținerea clerului, cheltuielile pentru formarea clerului, cultul, construirea și repararea bisericilor și operele caritabile nu puteau fi realizate fără o bază financiară. De la începuturile Bisericii, creștinii au cooperat cu bunurile lor proprii pentru a rezolva problema economică a Bisericii. La fel au făcut și creștinii vizigoți cu ofrandele lor sau prin donarea de bunuri imobiliare.

Biserica, ca instituție, putea deține orice fel de proprietate și să o administreze pentru a-și acoperi cheltuielile. În această perioadă, Biserica avea deja propriul patrimoniu. O parte din aceste bunuri proveneau din oferirea de ofrande. În Biserica vizigotă, aceste ofrande erau celebrate în mod regulat. Conciliul de la Merida din anul 666 vorbește despre faptul că, în funcție de obiceiul și generozitatea fiecăruia, la slujba din duminici și sărbători se ofereau bani, care trebuiau dați episcopului pentru ca acesta să-i poată distribui în mod echitabil⁹¹. Poate că formula cea mai normală pentru aceste ofrande era oferirea unei sume de bani, ca în cazul contribuțiilor la trezorerie, care erau plătite în numerar, deși acest lucru nu exclude posibilitatea ca ofrandele să se facă și în natură, mai ales în bisericile rurale. La slujbă, se rosteau rugăciuni pentru cei care le-au prezentat. De asemenea, în biserică se primeau ofrande care puteau fi mai substanțiale, cum ar fi zeciuile. Aceste zeciuile nu erau obligatorii în timpul erei creștine, ci o practică pioasă pe care credincioșii nu o efectuau foarte des. Niciun conciliu nu se referă la zeciuile sau la caracterul lor obligatoriu. Iar cei care o făceau erau liberi să le dea unde credeau de cuviință. Nici scriitorii vizigoți și nici conciliile nu vorbesc despre zeciuială⁹², deși cărțile liturgice o fac.

4. Minusurile administrației bisericești

În ciuda nivelului înalt la care ajunsese Biserica vizigotă în comparație cu alte țări și a activității clericilor și a marilor episcopi ai vremii, ea avea, firește, și defectele sale. Și este necesar să le enumerăm pentru a oferi o imagine exactă a stării Bisericii spaniole în primele secole. Parcurgând legislația conciliară, constatăm că defectele care apar cel mai frecvent sunt unele cazuri de avariție din partea unor episcopi, păcatele împotriva castității din partea clericilor și laicilor și idolatria, practică încă de cei mai înapoiați și ignoranți oameni, împreună cu unele practici superstițioase.

⁹¹ Vives Jose, Concilio de Merida.... p. 335.

⁹² Vicente de la Fuente, Historia eclesiastica de Espana... pp. 300-301.

Am făcut deja aluzie la interdicțiile de a primi și, mai ales, de a cere daruri pentru administrarea tainelor. Vorbim acum despre acele lucruri pe care episcopii le cereau în mod nepotrivit și care nu presupuneau simonia. Deja Conciliul al III-lea de la Toledo, din 589, îi avertizează pe episcopi să nu ceară în eparhie nimic mai mult decât permit canoanele antice și le interzice să impună clericilor lor beneficii personale sau tributuri speciale. Dacă acest lucru se întâmplă, clericii trebuie să aducă acest lucru la cunoștința mitropolitului pentru ca acesta să poată curma astfel de abuzuri⁹³.

5. Ascetismul în Spania Vizigotă

Ascetismul este o mișcare continuă de perfecționare care se încheie cu organizarea vieții monahale. Din acest motiv, ne concentrăm doar asupra acelor elemente ascetice care vor deveni ulterior fundamentul vieții religioase. Ascetismul conduce în mod natural la monahism. Dorința arzătoare de perfecțiune și fuga de lume au dat naștere vieții monahale ca cea mai potrivită formă de unire cu Dumnezeu. Spania nu face excepție și, încă de la Conciliul de la Elvira, existența unui ascetism riguros este evidentă. Vom încerca acum să vedem când ascetismul spaniol a atins o asemenea perfecțiune încât să adune în sine toate elementele necesare pentru a forma viața monahală.

Firește, această viață monahală spaniolă nu putea fi foarte perfectă la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea. Prin urmare, este adesea dificil de știut dacă este vorba de ascetism sau de viață monahală. Pe de altă parte, documentele referitoare la monahismul spaniol din primele cinci secole sunt foarte rare și se limitează la constatarea existenței călugărilor în Spania, făcând unele aluzii la tipul de viață practicat de acești călugări. Nu avem descrieri detaliate ale vieții lor. Din acest motiv, nu știm nimic despre legislația lor, dacă aceasta a existat.

6. Începuturile monahismului

Cuvântul călugăr provine din limba greacă și indică nominal ideea de singurătate, separare și izolare. Acesta este numele dat creștinilor care, dornici de desăvârșire, se retrăgeau în locuri solitare pentru a se dedica în mod liber penitenței și practicii pietății, fără a fi deranjați de nimeni, pentru a o atinge mai ușor. Cuvântul însemna, înainte de toate, singurătate fizică, o detașare de contactul cu ceilalți oameni. De aceea, era cel mai comun nume dat tuturor celor care duceau o viață solitară. Puțin conta ce fel de viață sau de penitență practica solitarul. Izolarea era suficientă pentru a fi numit călugăr. Strict vorbind și conform adevăratului său sens, denumirea putea fi aplicată anahoretului doar atât timp cât trăia izolat de ceilalți.

⁹³ Vives Jose, Concilio III de Toledo.... p. 132.

Numărul mare de călugări care au umplut curând deșerturile orientale și modul lor divers de viață au început să schimbe treptat sensul cuvântului călugăr. Mulți dintre ei încep să practice o singurătate mai puțin rigidă. Unii prin relaxare, iar alții datorită mării lor reputații de sfințenie, motiv pentru care li se alăturau discipoli pentru a primi învățăturile lor, au început, într-un anumit sens, să aibă un oarecare tact cu ceilalți. Foarte puțini dintre acești călugări au putut primi acest nume, păstrându-și în același timp sensul tehnic original de solitar⁹⁴.

7. Monahismul și arienii

Invaziile barbarilor și luptele popoarelor invadatoare pe teritoriul spaniol de-a lungul secolului al V-lea au stopat dezvoltarea normală a monahismului. Călugării au fost adesea nevoiți să fugă din mănăstiri pentru a-și salva viața. Nu știm nimic despre vicisitudinile monahismului în acele zile de lupte neîncetate între diferitele popoare care și-au împărțit Peninsula. Pacea a fost făcută la începutul secolului al VI-lea și atunci lumina a început să strălucească prin canoanele conciliilor⁹⁵.

De la începutul secolului al VI-lea începem să auzim mai multe despre monahism. Neînțelegerile dintre episcopi și călugări dispar, iar episcopii devin protectori și uneori fondatori de mănăstiri. Conciliile dedică unele canoane pentru a ordona viața monahală. Episcopii autorizează înființarea mănăstirilor, impun respectarea și supraveghează respectarea acestora și intervin atunci când există abuzuri. Starețul are o anumită independență în guvernarea mănăstirii⁹⁶. Singurul lucru în care episcopii nu pot interveni este în administrarea bunurilor mănăstirii. Starețul poate permite unuia dintre călugării săi să fie hirotonit ca cleric în beneficiul bisericii⁹⁷. Poate că în această perioadă călugării au arătat prea mult interes pentru îndeplinirea slujbelor ecleziastice. Conciliul de la Tarragona din 516 a stabilit că aceștia nu puteau face acest lucru decât prin mandatul abatelui.

Avem deja vești concrete despre existența și localizarea mănăstirilor. Există o mănăstire lângă Tarragona și alta în Valencia, mănăstirea Servitan. Sfântul Milan, fiu de păstori și el însuși păstor, și-a părăsit funcția și a mers să se alăture pustnicului Felix. Instruit în doctrină și practici ascetice, trăiește o viață solitară în munții Distercios. Episcopul de Tarazona l-a hirotonit preot. Datorită mării sale carități, ceilalți clerici îl acuză de deturnare de bunuri bisericești. Se retrage din nou în singurătatea Văii Suso. Acolo, o comunitate de bărbați și femei

⁹⁴ Colombas Grives M, El concepto de monje y vida monastica hasta finales del siglo V, En. „*Studia Monastica I*”, Montserrat, p. 266.

⁹⁵ Urbel de Perez, *Los monjes espanoles en la Edad Media I*, Madrid, pp. 166-167.

⁹⁶ Villar Louzao Joseba, *Breve Historia de la Iglesia Catolica*, p. 49.

⁹⁷ Vives Jose, Concilio de Lerida... p. 56.

religioase începe să se formeze în jurul său. El a murit în anul 574. Primii urmași ai lui Sfântului Milan au format mănăstirea Sfântul Milan de la Cogolla.

Cel mai mare număr de mănăstiri poate fi găsit în provincia ecleziastică Galicia. Principalul promotor al vieții monahale în această regiune este Sfântul Martin de Dumio. El s-a născut în Pannonia. A vizitat Locurile Sfinte și a trăit în Orient timp de mai mulți ani. A decis să vină în Galicia. Aici a lucrat ca preot și călugăr. Sfântul alege un loc din apropierea orașului Braga pentru retragerea sa. Atrăși de faima sa, mai mulți ucenici i se alătură și ia naștere celebra abație Dumio. Abația primește curând titlul de episcopie. Martin a fost artizanul principal al încreștinării suevilor, avem date că și alte mănăstiri din regiune au colaborat la creștinarea acestora. Lângă Arrasate se afla mănăstirea Sfântul Martin de Asan, unde Sfântul Victoriano era stareț.

Regulile spaniole privind munca călugărilor, precum și rugăciunea și lectura, urmează cu fidelitate tradițiile monahale orientale și occidentale. Munca manuală era un element important în organizarea vieții cenobitice. Nu numai ca un mijloc de purificare ascetică, ci și ca un mijloc de a obține, pe cât posibil, independența economică față de lumea exterioară, asigurând autosuficiența mănăstirii. Sfântul Isidor și Sfântul Fructuoso vor ține cont de aceste două lucruri atunci când vorbesc despre munca manuală.

Mănăstirea nu era o insulă în cadrul Bisericii. Ea era parte integrantă a vieții ecleziastice și cel mai semnificativ exponent al vieții creștine. Călugării făceau parte din viața ecleziastică a eparhiei și, prin urmare, trebuiau să trăiască și să acționeze în conformitate cu regulile stabilite de episcop. Chiar dacă episcopul le-a acordat un oficiu propriu, ei nu pot celebra oficiile publice, vecernia, utrenia și slujba într-un mod diferit de cel al bisericii principale⁹⁸.

⁹⁸ Vives Jose, Concilio IX de Toledo.... p. 356.

CONCLUZII

Dacă privim în urmă la întreaga perioadă, putem vedea nu numai cât de puternic organizată a devenit Biserica din Spania, ci și influența decisivă pe care a exercitat-o asupra formării regatului și asupra dezvoltării politice și sociale a națiunii. Obosiți de povara insuportabilă pe care un imperiu decăzut și decadent, precum Imperiul Roman, o pusese asupra lor, provincialii au văzut în popoarele germanice invadatoare o licărire de izbăvire. Deși la început i-au primit cu suspiciunea firească cu care este primit în casă un străin înarmat, și-au revenit curând și și-au dat seama că nu erau atât de fioroși pe cât și-i imaginaseră. Viața în comun a apropiat cele două popoare. Invadatorul și-a dat seama că poporul invadat avea un nivel de cultură mai ridicat decât al său și, cu respect, i-a învățat limba, i-a imitat obiceiurile, i-a copiat legea și a fuzionat cu el, păstrându-și dominația politică și militară. Rolul jucat de Biserică a fost inițial limitat la misiunea sa de evanghelizare. În primele două secole, adică din 409 până la sfârșitul secolului I, poporul invadator, care era arian, a încercat să arianizeze întreaga națiune, uneori cu respect, alteori prin devastarea bisericilor, alteori prin acțiuni personale violente, culminând cu persecuția lui Leovigildo împotriva episcopului Masona, a lui Ioan Biclarense și a fiului său Hermenegildo.

Biserica nu a cedat și, în cele din urmă, a învins. La mijlocul secolului al VI-lea, Sfântul Martin, episcop de Braga, a reușit să convertească poporul suev, iar acțiunea blândă și continuă a Sfântului Leandru a făcut impresie, mai întâi asupra lui Hermenegildo și apoi asupra fratelui său Recaredo, care, în 589, a abjurat erezia ariană împreună cu tot poporul său și a intrat cu el în sânul catholicismului.

Domnia lui Recaredo a căpătat o adevărată importanță istorică din punct de vedere ideologic și politic. La moartea sa, el a lăsat în urmă un regat întemeiat pe baze mult mai solide și durabile decât cele disponibile în domniile anterioare pentru a susține structura vulnerabilă a puterii centrale. Rolul lui Leovigildo, fără de care spațiul de manevră de care se bucura fiul său este de neînțeles, trebuie subliniat din nou. Alianța dintre Recaredo și Biserica Catholică a adus un sprijin care a depășit pactele judiciare, întâlnirile toledane sau discuțiile aulice. Ambele vor beneficia de pe urma acestei alianțe. Biserica, deja foarte puternică înainte de Recaredo, va ajunge să participe la puterea centrală a regatului. În timp ce regele va intra în posesia resurselor, fundamentale ideologice și organizatorice, care făcuseră din instituția ecleziastică cea mai puternică din societatea vremii. Episcopii catholici au devenit ideologii regalității și au

fost responsabili de formularea proiectului teoretic care va servi de acum înainte la legitimarea dominației monarhiei vizigote asupra regatului în Spania. Acest lucru nu a rezolvat problema competitivității aristocratice, dar a conferit soliditate instituției monarhice în sine, indiferent de identitatea ocupantului ei momentan. Impresionanta capilaritate teritorială a rețelei de biserici avea să facă restul, ducând în multe colțuri mesajul de unitate atât de mult dorit de regii vizigoți anteriori și pe care Biserica Catholică l-a pus în slujba regelui Recaredo și a succesorilor săi: un rege, o religie, un regat.

Acest eveniment a stabilit un nou curs pentru concepția politică a monarhiei vizigote și pentru structura acesteia. Din acel moment, statul a devenit apărătorul unității catholice și al Bisericii, iar Biserica, la rândul său, a devenit protectoarea și susținătoarea sa. Regulile fundamentale care guvernează coexistența celor două puteri au fost stabilite de Sfântul Isidor de Sevilla. Fără a se opri să compună un tratat filozofic de înaltă politică, el indică ideea abstractă a unității Universului și, călcând pe urmele Sfântului Augustin, el învață că fiecare organizație a unei comunități umane trebuie să fie ca un membru organic al acelei Civitas Dei, care cuprinde atât cerul, cât și pământul. De aici deduce necesitatea unei armonii între organizarea civilă și cea ecleziastică. O armonie cu atât mai indispensabilă cu cât, potrivit teoriei Sfântului Grigorie, pe care a acceptat-o, Biserica și statul constituie un corp mistic și trebuie să fie reduse la unitate prin intermediul unei concurențe reciproce. Pornind de la principiul că puterea regală coboară de la Dumnezeu, Biserica vizigotă îl consideră pe monarh unsul Domnului și instituie un fel de teocrație asemănătoare cu cea a poporului lui Israel. În punerea în practică a acestor mari principii, puterile sunt uneori amestecate, una invadând domeniul celeilalte. Astfel, regele este cel care convoacă conciliile și numește episcopii, în timp ce Biserica ia parte activă la numirea și depunerea monarhilor și la guvernarea țării. Pentru a rezolva afacerile regatului, a fost creată instituția Conciliilor provinciale și generale (sinoade și curți ecleziastice în același timp), cu puteri legislative și judiciare. Episcopii și clerul în general, datorită poziției lor, rigidității obiceiurilor și culturii lor, erau adevărații directori ai afacerilor publice și datorită sprijinului lor, monarhia, mereu amenințată de conspiratori și intriganți, a putut să-și prelungească existența timp de trei secole. Această intervenție a clerului în viața politică și socială a națiunii, alături de topografia ținutului și de caracterul rezervat al locuitorilor săi, au făcut ca Biserica vizigotă să trăiască oarecum retrasă în sine, dar fără a-și rupe legăturile cu Roma, căreia i s-a supus întotdeauna ca superior ierarhic al catholicismului.

După ce a reușit să producă în mijlocul său oameni de un talent și de o vigoare extraordinară, precum un Leandru, un Isidor, un Braulio și atâția alții, a știut să se organizeze puternic în mitropolii, provincii și parohii. S-a ocupat cu talent prevăzător de formarea clerului

prin intermediul seminariilor, a alcătuit pentru cler o Carte Oficială, un compendiu de drept canonic, teologic și moral. A impus clerului viața în comunitate pentru a le proteja morala și a dezvoltat ascetismul prin monahism, care s-a răspândit rapid în întreaga peninsulă, în special datorită sfinților Fructuoso, Valerius, Milan și Toribio. Biserica alături de monarh și administrație, au încercat prin toate mijloacele de care dispuneau, unele dintre ele cu siguranță exagerate, să-i atragă pe evrei, fără ca, din păcate, să reușească cu adevărat acest lucru și să rezolve una dintre cele mai profunde și dificile probleme ale acelei societăți. Față de vechea constituție a Societății, împărțită în oameni liberi și sclavi, ea, a lăsat ușile ordinelor sacre larg deschise tuturor, fără îndoială. Se poate spune pe bună dreptate că Biserica spaniolă a fost educatoarea poporului suev-vizigot. Cu excepția Romei, cap al catholicismului, niciuna dintre celelalte Biserici particulare nu a egalat-o. Biserica vizigotă se afla deja la apogeul formării și organizării sale în anul 633, când a avut loc marele Conciliu de la Toledo, prezidat de Sfântul Isidor, care a stabilit unitatea liturgică și regulile de respectat în celebrarea adunărilor sinodale de tip național, unice în lume. Pe lângă această influență asupra vieții politice, sociale și religioase a națiunii, Biserica vizigotă a exercitat o altă influență nu mai puțin eficientă în domeniul culturii pe care a desăvâșit-o.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

ENCICLOPEDII ȘI DICȚIONARE

Atlasului de Istorie Mondială, *De la începuturi până la Revoluția Franceză*, vol 1, autori Hermann Kinder și Werner Hilgemann, Editura Rao, București, 2001.

Daskov S. B., *Dicționar de împărați bizantini*, trad. de Viorica Onofrei și Dorin Onofrei, Editura Enciclopedică, București, 1999.

IZVOARE LITERARE

Ammianus Marcellinus, *Istoria Romană*, traducere de Prof. David Popescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Campo Mariano Gonzalez, *La saga de Hervor*, Libros de los Malos Tiempos, Ed. Miraguano.

Cronica De Alfonso III, Edicion preparada por Zacarias Garcia Villada, Madrid, 1918.

Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească*, în. Colecția Părinți și Scriitori Bisericești, trad, studiu, note și comentarii, Pr. Prof. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.

Fericitul Ieronim, *Epistole*, vol. I, Părinți și Scriitori Bisericești, Serie Nouă, Studiu introductiv de Constantin Răchită, Ed Basilica, București, 2013.

Filostorgiu, *Istoria Bisericească*, trad. Dorin Garofeanu, Ed. Polirom, 2012.

Fuero Juzgo II 1,2, Ed, Real Acad. Espanola, Madrid.

Gregorio de Tours, *Historias*, introduccion, traduccion y notas de Pedro Herrera Roldan, Ed. Caceres, 2022.

Hydatius, *Cronica*.

Ioan Casian, *Scrieri Alese, Așezămintele Mănăstirești și convorbiri duhovnicești*, Trad. Prof Vasile Cojocaru și prof David Popescu, studiu introductiv de prof. Nicolae Chițescu,

colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Nr. 57, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.

Iordanes, *Despre originea și faptele Geților*, Ediție critică bilingvă latină-română, Traducere Prof. David Popescu, Editura Uranus, București 2014.

Isidoro de Sevilla, *De ecclesiasticis officiis*.

Isidoro de Sevilla, *Las Historias de los Godos, Vandalos y Suevos*, Estudio, edicion critica y traduccion de Cristobal Rodriguez Alonso, Editura Centro de Estudios e Investigation „San Isidoro”, Leon, 1975.

Isidoro de Sevilla, *Regla monasticas*.

Leandru Arhiepiscopul Sevillei, *Despre rânduiala fecioarelor și disprețuirea celor lumești*, Trad. Dragoș Dâscă, Ed. Doxologia, Iași, 2016.

Orosius, *Historia adversus paganus I*,

Paulus Diaconus, *Istoria Longobarzilor*, ediție bilingvă, trad. Emanuel Grosu, Ed. Polirom, Iași, 2011.

Procopius din Caesarea, *Războiul cu Goții*, Traducere si interpretare de H. Mihăescu, Ed. Academiei Republicii Populare Române, București, 1963.

San Fructuoso, *Reglas monasticas*.

Socrate Scolasticul, *Historia Bisericească*, Editura Astra Museum- Ecclesiast, Traducere de I. P. S. Iosif Ghiorghian Mitropolit Primat al României, Ediție diortosită și îngrijită de Pr. Lect. Dr. Petru Pantiș, Sibiu, 2016.

Tacitus Cornelius P, *Despre originea și Țara Germanilor*, Opere I, trad de Prof Teodor A Naum, Ed, Științifică, București, 1958.

Teofilact Simocata, *Istorie bizantină. Domnia mpăratului Mauricius (582-602)*, traducere, introducere și indice de H. Mihăescu, Ed. Academiei, București, 1985.

Teodoret de Cir, *Istoria Bisericească*, IV, 37,1-5, trad. Pr. Vasile Sibiescu, coll. Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 44, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.

CULEGERI DE DOCUMENTE

Concilios Visigoticos e hispano-romanos, Edicion preparada por Jose Vives con la colaboracion de Tomas Martin Martinez y Gonzalo Martinez Diez, Ed. Consejo Superior De Investigaciones Cientificas, Instituto Enrique Florez, Barcelona-Madrid, 1963.

VOLUME

Albornoz Sanchez C, *Vascos y navarros en su primera historia*, Ed. Del Centro, Madrid, 1976.

Alonso Fernandez J, *La cura pastoral en la Espana romano-visigoda*, Madrid.

Aragones Gomez Daniel, *La invasion bizantina de Hispania 533-625, El reino visigodo frente a la expansion imperial*, Ed. Almena, Madrid, 2013.

Arce Javier, *Alarico (365/370-410), La integracion frustrada*, Ed. Marcial Pons Historia, Madrid, 2018.

Arce Javier, *Esperando a los arabes, Los visigodos en Hispania, 507-711*, Ed. Marcial Pons Historia, Madrid, 2011.

Arce Javier, *Barbaros y Romanos en Hispania, 400-507 A.D.* Editura Marcial Pons, 2007.

Arsenal Leon, *Godos de Hispania*, Editura EDAF, Madrid, 2013.

Barbero A. *La Sociedad Visigoda, y su entorno historico*, Siglo XXI de Espana, Madrid, 1992.

Burns T. S, *Rome and the Barbarians*, 100 B. C.- A. D. 400, Baltimore, 2003.

Calpena y Avila L, *Los concilios de Toledo, en la constitucion de la nacionalidad espanola*, Madrid.

Casado Moreno J, *Los concilios nacionales de Toledo. Iniciacion de una politica concordatoria*, Granada, 1946.

Castellanos Santiago, *Los Godos Y La Cruz, Recaredo Y La Unidad de Spania*, Ed, Alianz, Madrid, 2007.

Castro Fernandez C, *Villas romanas en Espana*, Ministerio de Cultura, Direccion General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas, Madrid, 1982.

Castro Valverde, *Ideologia, simbolismo y ejercicio del poder real en la monarquia visigoda. Un proceso de cambio*, Salamanca, 2000.

Chica Jose Soto, *Los Visigodos, Hijos de un Dios Furioso*, Editura Desperta Ferro, aprilie 2021.

Chica Jose Soto, *Leovigildo, Rey de los Hispanos*, Ed. Desperta Ferro, segunda edition, Madrid, 2014.

Chica Jose Soto, *El Aguila y los Cuervos, La caída del Imperio Romano*, Ed. Desperta Ferro, Madrid, 2022.

Chica Jose Soto, *Imperios y Barbaros, La guera en la edad oscura*, quinta edicion revisada, Ed. Desperta Ferro, Madrid, 2023.

Chifăr Nicolae, *Istoria Creștinismului*, vol II, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000.

Ciulu Ștefan Marius, *Începuturile monahismului creștin în tradiția Sfântului Antonie cel mare*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2021.

Collins Roger, *La Europa de la Alta Edad Media 300-1000*, Ed. Akal Universitaria.

Collins Roger, *La Espana Visigoda 409-711*, traduccion castellana de Mercedes Garcia Garmilla, Edicion Critica, Barcelona, 2005.

Cuartero y Marco M, *Los concilios de Toledo*, Madrid.

Diez Martinez G, *El patrimonio eclesiastico en la Espana visigoda*, Miscelanea Comillas 32, Santander.

Drăgan Iosif Constantin, *Imperiul Romano-Trac*, Ed. Europa Nova, București, 2000.

Erbiceanu Constantin, *Ulfila. Viața și doctrina lui*, Ed. Enciclopedică, București, 2003.

Garai-Olaun Azkarate A, Francos, aquitanos y vascones. Testimonios arqueologicos al sur de los pirineos, Ed, AEspA, 1993.

Geary Patrick J, *Merovingienii, Europa înainte de Carol cel mare*, tradus de Cosmin Popa-Gorjanu, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009.

Gibbon Edward, *Istoria Declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, O antologie de la apogeul imperiului până la sfârșitul domniei lui Iustinian, Traducere de Dan Hurmuzescu, Editura Humanitas, București, 2018.

Goffart W, *Barbarian Tides, The migration age and the Late Roman Empire*, Philadelphia, 2006.

Girves Margarita Vallejo, *Bizancio y la Espana tardoantigua. V-VIII:un capitulo de historia mediterranea*, Universidad de Alcala de Henares, 1993.

Hillgarth J. N, *La conversion de los visigodos: notas criticas*, Ed. AST, 1961.

Ibășescu Mihai, *Istoria literaturii germane*, București, 1968.

James Edward, *Visigothic Spain. New Approaches*, Ed Clarendon Press, Oxford, 1980.

Lemeni Daniel, *Mișcarea Deșertului, Apariția și dezvoltarea monahismului răsăritean în Antichitatea Târzie*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2023.

Lopez Torres M, *Lecciones de historia del derecho espanol*, Salamanca.

Lozano Sebastian J. F, *San Isidoro de Sevilla. Teologia del pecado y la conversion*, Burgos, 1976

Marroquin Besga A, La situacion politica de los pueblos del norte de Espana en la epoca visigoda, Ed, Universidad de Deusto, Bilbao, 1983.

Martinez Diaz. P. C, *El territorio de la actual Provincia de Zamora en el contexto de la Antigüedad Tardia, (siglos IV-VI)*, VV. AA. Y Congreso de la Historia de Zamora, Instituto de Estudios Zamoranos Florian de Ocampo Zamora, 1990.

Martinez-Pinna Javier, *Esto no estaba en mi libro de historia de la Iglesia Catolica*, Ed. Almuzara, Cordoba, 2024.

Mayor Adrienne, *Amazonas. Guerras del mundo antiguo*, Ed. Desperta Ferro, Madrid, 2017.

Miranda-Garcia Fermin, *Breve Historia de los Godos*, Editura Nowtilus, Madrid, 2017.

Orlandis Jose, *Historia social y economica de la Espana visigoda*, Madrid, 1975.

Orlandis Jose, *La vida en Espana en tiempo de los godos*, Ed. Rialp, Madrid, 2006.

Orlandis Jose, *Historia del Reino Visigodo Espanol*, Ed, Rialp S. A. Madrid, 2011

Orlandis Jose, *La Iglesia en la Espana visigotica y medieval*, Pamplona, 1976.

Ortega Rubio Juan, *Los Visigodos en Espana*, Ed. Legare Street Press, Madrid.

Ostrogorsky G, *Historia del Estado Bizantino*, Ed. Akal Universitaria, Madrid, 1983.

Parga de Vasquez L, *Sancti Braulionis Caesaraugustani Episcopi Vita Sancti Emiliani*, Instituto Jeronimo Zurita, Madrid, 1943.

Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Ed. Trinitas, Iași, 2004.

Peinado Alvaro Rodriguez, *De Barcino a Toletum: La Presencia Visigoda En Hispania*, Universidad Complutense de Madrid, 2017.

Pelayo Menendez M, *Historia de los heterodoxos espanoles*, I, Ed. BAC, Madrid, 1956.

Perez Rodriguez-Aragon, *La antigüedad tardia en Cantabria Meridional*, Caja Cantabria, Santander, 1999.

Pidal Menendez Ramon, *Historia de Espana, Espana Visigoda (414-711)*, quinta edition, Tomo III, Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1985.

Ravegnani G., *Soldados de Bizancio en tiempos de Justiniano*, Ed. Signifer, Madrid, 2007

Romm J. S, *The edges of the Earth in Ancient Thought Geography Exploration, and Fiction*, Princeton, 1992.

Ruiz David Gonzales, *Breve Historia de las Leyendas Medievales*, Editura Nowtilus, Madrid, 2010.

Sanchez Leon J. C, *Los bagaudas: rebeldes, demonios, martires. Revueltas campesinas en Galia e Hispania, durante el Bajo Imperio*, Universidad de Jaen, Jaen, 1996.

Telea Marius, *Istoria și spiritualitatea Imperiului Bizantin, Istoria Imperiului Bizantin*, Vol I, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2021.

Tello Aznar, S. *Braulio y su tiempo: El fulgor de una epoca*,Heraldo de Aragon,Zaragoza,1986.

Thompson E. A., *Los Godos En Espana*, Ed. Alianza, Madrid, 2019

Troya Carlo, *Argumente pentru rescrierea istoriei Europene. Despre istoria și arhitectura geto-gotică*, Ed. Uranus, București, 2015.

Urbel de Perez, *Los monjes espanoles en la Edad Media I*, Madrid.

Vasiliev A. A, *Istoria Imperiului Bizantin*, Ed. Polirom, Traducere și note de Ionuț-Alexandru Tudorie, Vasile-Adrian Carabă, Sebastian-Laurențiu Nazăru, studiu introductiv de Ionuț-Alexandru Tudorie, Iași, 2010.

Vicente de la Fuente, *Historia eclesiastica de Espana*, Vol II, Ed. Legare Street Press, Madrid. **Villar** Louzao Joseba, *Breve Historia de la Iglesia Catolica en Espana*, Ed. Catarata, Madrid, 2023.

Villada Garcia Zacarias, *Historia eclesiastica de Espana*,Tomo II, Primera parte, Ed. Razon y Fe, Madrid. 1932

Vizmanos Francisco B, *Las virgenes cristianas de la Iglesia primitiva*, Ed. BAC, Madrid

Ward-Perkins B, *La caida de Roma y el fin de la civilizacion*, Ed. Espasa- Calpe, Madrid, 2005

Zeno Nicolo, *Cărțile Geților*, Ediție bilingvă, italiană-română, Traducere de Ana-Maria V. G. Moraru, Editura Uranus, București, 2017.

Zeumer K, *Historia de la legislacion visigoda*, Barcelona, 1944.

STUDII ȘI ARTICOLE

Albornoz Sanchez C, El Aula Regia y las asambleas politicas de los godos, „*Cuadernos de Historia de Espana*”.

Albornoz Sancez C, El senatus visigodo. Don Rodrigo, rey legitimo de Espana, „*Cuadernos de Historia de Espana VI*”, 1946.

Alonso Fernandez J, La disciplina penitential en la Espana romano-visigoda desde el punto de vista pastoral, „*Hispana Sacra*”, Nr. 4, 1951.

Armario Francisco Javier Guzman, Los reinados de Chindasvinto y Recesvinto: un misterio historiografico sobre el concepto de segregacion social en la „*Hispania visigoda*”, Universidad de Cadiz.

Barbero A, El pensamiento politico visigodo y las primeras unciones regias en la Europa medieval, „*Hispania*”, 30, 1970, pp. 245-326.

Bravo Garcia, La Espana Visigoda y el mundo bizantino: Aspectos culturales y teologicos, En. „*Toledo y Bizancio*”, coordinada por, Miguel Cortes Arrese, Coleccion Estudios, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Cuenca, 2002

Campos Alonso Ignacio, Sunna, Masona y Nepopis. Las luchas religiosas durante la dinastia de Leovigoldo, en „*Antiguedad y Cristianismo*”, III, Murcia, 1986

Carbo Garcia, Godos y Getas en la historiografia de la Tardoantiguedad y del Mediew: una problema de identica y de legitimacion socio-politica, în „*Studia Historica*”, Historia Antigua, Salamanca, 2004.

Colombas Grives M, El concepto de monje y vida monastica hasta finales del siglo V, En. „*Studia Monastica I*”, Montserrat.

Corneanu Nicolae, Biblia lui Wulfila, în „*Mitropolia Banatului*”, nr. 7-9, 1970, pp. 554-555.

Duckwen Diaz M. L, Busqueda de la identidad germanica. Problematicas en las perspectivas de Walter Goffart y Walter Pohl, „*Cuadernos Medievales. Cuadernos de Catedra*”, 2015.

Diez Martinez G, Los concilios de Toledo, „*Anales Toledanos*”, Nr. 3, 1971.

Echanove A, Precisiones acerca de la legislacion conciliar toledana sobre los judios, „*Historia Sacra*”, Nr. 14, 1961.

Fernandez Gonzales Rafael, Cultura e ideologia del siglo VI en las cartas de Liciniano de Cartagena, En. „*Lengua e Historia, Antigua. Cristiana*”, Murcia, Nr 12, 1995.

Fernandez Francisco Maria Jimenez, La formacion del clero en la epoca visigotica, „*Toletum*”, Nr. 60, 2016.

Fontaine Jose, El de uiris illistribus de San Ildefonso de Toledo: Tradicion y originalidad, En. „*Anales Toledanos*”, Nr. 3, 1971.

Gonzalez Garcia J.J. Incorporacion de la Cantabria romana al Estado visigodo, „*Cuadernos Borgaleses de Historia medieval*”, 2, 1995, pp. 167-230.

Girves Margarita Vallejo, Las relaciones politicas entre la Espana Visigoda y Bizancio, en „*Toledo y Bizancio*”, Coord, Miguel Cortes Arrese, Ediciones de la Universidad de Castilla La Mancha, Cuenca, 2002

- Hernandez R**, El problema de los judios en los Padres Visigodos, En la „*Patrologia toledano visigoda*”, Nr. 27, Semana Espanola de Teologia, Madrid, 1970.
- Hernandez Martin F**, Escuelas de formacion del clero en la Espana visigoda, en La patrologia toledano-visigoda, Nr. 27, „*Semana Espanola de Teologia*”, Madrid, 1970.
- Hillgarth J. N**, La conversion de los visigodos, „*Analecta Sacra Tarraconensia*” 34, 1961.
- Hillgarth J. N**, Las fuentes de San Julian de Toledo, En „*Anales Toledanos*”, Nr. 3, 1971.
- Hlodec Daniel**, Personalitatea și activitatea episcopului Ulfila al goților, „*Studia Doctoralia*”, Comunicările Conferinței Naționale a Doctoranzilor în Teologie Ortodoxă, Mănăstirea Caraiman, Anul II, 2019, Coord. Adrian Lemeni și Diac Gheorghe-Cristian Popa, Ed. Basilica, Ed. Universității din București, 2020.
- Hlodec Daniel**, Poporul Vizigot de la origini până în secolul al V-lea, în revista „*Altarul Banatului*”, Nr 1-3, 2020, p. 54-78.
- Lopez Torres M**, El derecho y el Estado, en „*Historia de Espana*”, dir. Por. M. Pidal, vol 3. Madrid, 1963.
- Lopez Torres M**, El reino hispano-visigodo, en „*Historia de Espana*”, dir. Por. M. Pidal, vol 3. Madrid, 1963.
- Lopez Torres M**, Instituciones sociales, En. „*Historia de Espana*”, dir. por. M. Pidal, vol 3. Madrid, 1963.
- Lozano Sebastian J. F**, La disciplina penitential en tiempos de San Isidoro de Sevilla, „*Revista Espanola de Teologia*”, Nr. 34, 1974
- Madoz Jose**, Nueva recension del „*De corretione rusticorum*”, de Martin de Braga, En „*Estudios Eclesiasticos*”, Nr. 19, 1945.
- Mansilla D**, Origenes de la organizacion metropolitana en la Iglesia espanola, „*Hispania Sacra*”, 12, Madrid.
- Martinez V**, El paganismo en la Espana visigoda, „*Burgense*”, Nr. 13, 1972.
- Moreno Garcia Luis A**, Etnia Goda e Iglesia Hispana, Religio, etnia y nacion, En. „*Hispana Sacra*”, 54, 2002, pp. 428-429.
- Moreno Garcia Luis A**, La Monarquia Visigoda y la Iglesia en Levante. Las Raices de un Pais, En. „*Hispania Sacra*”, 49, 1997.
- Moreno Garcia**, Estudios sobre la organizasion administrative del reino visigodo de Toledo, „*AHDE*”, 44, 1975.

Moreno Garcia, La oposicion a Suintila. Iglesia, Monarquia y Nobleza en el Reino Visigodo

Homenaje personal al maestro Luis Suarez Fernandez, Ed. POLIS. „*Antiguedad Clisica 3*”, 1991

Nemeti Sorin, Între goticism, pangermanism, și Walter Goffart, în „*Revista Bistriței*”, nr. 26, din 2012, pp. 105-112.

Orlandis Jose, Problemas canonicas en torno a la conversion de los visigodos al catolocismo, „*Anuario de derecho espanol*”, 1962.

Orlandis Jose, El poder real y la sucesion al trono en la monarquia visigoda, en „*Estudios visigoticos III*”, Roma-Madrid, 1962.

Orlandis Jose, Las relaciones intereclesiales en la Hispania visigotica, En. „*Comunione intereclesiale. Collegialita. Primato. Ecumenismo*”. Roma, 1972.

Pettit Carlos, Iglesia y Justicia en el Reino de Toledo, Los visigodos. Historia y civilizacion, en „*Antiguedad y Cristianismo*”, Murcia, 1986.

Poveda Pablo Arias, Relectura de la supuesta crisis del fin del reino visigodo de Toledo, una aproximacion al reinado de Egica a traves de sus fuentes legales, „*Anuario de derecho espanol*”, 2015.

Recio Riviera J. F, Encumbramiento de la sede toledana durante la dominacion visigotica, „*Hispania Sacra*”, 8.

Recio Riviera J. F, Los Arzobispos de Toledo en el siglo VII, „*Anales Toledanos*”, Nr. 3, 1971.

Salmonte Lomas, VIII Concilio de Toledo (653): la Biblia en el tomo regio y en el debate sobre la legislacion de Chindasvinto, „*Excerpta Philologica*”, 2002, nr 10-12.